

luidruchtige dagen verliet Yvonne het ziekenhuis. René wist er niets van, ze had hem er niet van verwittigd. Ze bracht twee dagen bij haar moeder door en de derde dag ging ze naar Parijs, naar haar bureau. Daar vandaan belde ze René op. Hij riep uit:

— Yvonne!

Van verre lachte ze hem toe. Dat woord „Yvonne” stelde haar op eens gerust: welk een blijheid, opwinding en liefde sprak er uit.

— Waar ontmoeten wij elkaar? — vroeg René.

Zij antwoordde:

— Ik kom naar je toe. Wanneer ben je klaar met je werk?

De hele dag had hij een gevoel, of hij koorts had. Nu eens verheugde hij zich over zijn geluk — ze heeft immers gezegd, dat ze naar me toe komt — dan weer was hij terneergeslagen — ze vindt zeker, dat we elkaar nu niet goed meer in een café kunnen ontmoeten...

Hij was nauwelijks gereed met het opruimen van zijn kamer (hij was 's morgens hals over kop weggerend), toen er gebeld werd. Yvonne kwam binnen en omarmde hem zonder een woord te zeggen.

Hij werd ineens onrustig:

— We moeten weg, over veertig minuten gaat de laatste trein...

— Vanmorgen heb ik mama en mijn broertje uitgeleide gedaan — ze gaan naar een tante in Moulins. Als je me niet wegjaagt, blijf ik hier...

's Morgens, toen ze aan het koffiezetten was, vroeg hij ineens:

— Waarom heb je tegen de rechter gezegd, dat het tussen ons was, zoals het nu is?

— Hij kon niet geloven, dat ik 's nachts met een vreemde meeging.

Ze omhelsde hem en zei zachtjes:

— Weet je, wanneer ik begrepen heb, dat we bij elkaar hoorden? Lang geleden — in die trein...

Op straat was het zomers heet en stoffig. Alleen de bloeiende kastanjes herinnerden eraan, dat het pas April was. Yvonne bleef staan:

— Wat een prachtig affiche!

— Dat is de duif van Picasso. Over twee weken is het congres.

Professor Dumas zegt...

Zij viel hem in de rede:

— Wat is ze blank!... En zo onbeschermd...

Hij glimlachte:

— Wij moeten haar beschermen.

De kleine Jeannot ging ieder jaar meer op zijn vader lijken. Niet alleen Marie vond dat, maar ook alle burens moesten dat toegeven en zelfs Lejean had onlangs gezegd: „Sprekend Pépé...” Evenals zijn vader was Jeannot donker, mager en bewegeijk. Het vertederde Marie bijzonder, dat de jongen vaak herhaalde: „Begrijp je?” Dat had Jeannot ook steeds gezegd... Marie vroeg zichzelf af, hoe een dergelijke gewoonte op de kleine Jeannot overgegaan kon zijn? Zij gaf zich geen rekenschap van het feit, dat zij zelf Jeannot dat woord bijgebracht had: toen hij nog heel klein was, fluisterde ze moeite haar tranen bedwingend: „Nee, Jeannot, hij komt niet, hij is heel ver weg, begrijp je?...” En nu vertelde Jeannot, nadat hij uit school naar huis gerend was, opgewekt: „De juffrouw zei, dat de aarde helemaal rond is, net als een appel, begrijp je?... En het tweede uur hebben we een kattenconcert gegeven. Pierrot wilde ons verklikken, maar ik heb hem gezegd, dat ik hem op zijn huid zou geven, begrijp je?” Evenals zijn vader hield Jeannot van knutselen en Marie was van plan een doos gereedschap voor hem te kopen in een speelgoedwinkel. Over vier dagen werd hij acht jaar.

Marie had het niet gemakkelijk. Zij werkte in een boekbinderij. Drie jaar geleden was er veel werk. Toen waren de kledingzaken en galanteriewinkels leeg — er waren geen artikelen. Hadden de mensen misschien daarom graag boeken gekocht? Of deden zij dit misschien, omdat in hun harten nog de opwindning leefde uit de jaren, toen waaghalzen illegale kranten uitgaven, verboden gedichten overschreven, fascistische wachtposten overvielen en de weg naar de vrijheid baanden? Nu klaagden de uitgevers over een crisis en Marie werkte maar vier dagen per week. En Jeannot versleet zijn schoenen fabelachtig snel. (Ondanks al haar zorgen, was Marie er blij om: net als zijn vader!)

Marie was nu negenentwintig jaar. Ze had grote droevige ogen, ogen, die ook wanneer zij lachte, nog droevig bleven. Maar haar lach werkte zo aanstekelijk, dat zelfs onbekenden op straat glimlachten bij het horen ervan. Er ging een grote aantrekkingskracht uit van die mengeling van blijheid en nog niet overwonnen smart. Men maakte haar dikwijls het hof en nodigde haar uit om te gaan dansen. Ze viel bij de mannen in de smaak. Maar zij trouwde niet voor de tweede keer. Ze had behoefte aan warmte en tederheid. Meer dan eens had ze slapeloze nachten. Ze had een hartstochtelijke aard en deze trek remde haar, wanneer ze aan diegenen dacht, die haar genegenheid zochten: ze had teveel van Jean gehouden, had zich tezeer aan hem gegeven, dikwijls was het haar, alsof hij nog in levenden lijve bij haar was, ze hield hem in haar armen en kustte hem. Heel vaak zag ze hem voor zich, zoals in die laatste nacht, dat ze bij elkaar waren. Dat was met oud en nieuw geweest. De volgende

dag had hij de Gestapo-agent Scheller neergeschoten. Ze hadden toen overnacht in het huis van dokter Vachet. Marie noemde hem „Blauwbaard“. Ze hadden daar een heel groot bed met bronzen Amorbeeldjes. De ene Amor mikte en wilde zijn pijl juist afschieten, de andere hield zijn boog omlaag en had een doek om zijn ogen. Jeannot had toen gezegd: „De domoor, hij kon zijn munitie beter sparen, wij zijn al getroffen. Die andere daar is zelfs niet van plan naar ons te kijken...“

De buurvrouw, grootmoeder Georgette, zei tegen Marie:

— Komt Rémy helemaal niet meer?... Ik dacht al, dat we gauw bruiloft zouden vieren. Hoe lang is het al niet geleden, dat Jean gestorven is? Meer dan acht jaar... Voor de jongen is het ook beter, als er een man in huis is, anders wordt hij toch maar verwend... Je hebt toch geen gelofte afgelegd?

Marie glimlachte:

— Nee ik ben niet godsdienstig... Ik ben er eenvoudig nog niet overheen.

Al haar vrije tijd, en die was nu nog toegenomen, wijdde Marie aan de partij. Ze sloeg geen vergadering over, zamelde geld in voor de stakers en sterkte de wankelmoedigen. Ze genoot groot aanzien, niet alleen omdat de mensen zich de heldendaad van Pépé herinnerden (zijn afscheidsbrief was bewaard gebleven en gedrukt), maar ook omdat Marie gedurende het gehele verzet niet bij Lejean ten achter was gebleven. Ze had wapens overgebracht, manifesten verspreid, koeriersdiensten verricht en tijdens de opstand had ze een Duitse tank in brand gestoken. Toen de gedelegeerden voor het vredescongres gekozen werden, werd de naam van Marie Milet als een van de eersten genoemd.

Marie had zich mooi aangekleed: zij ging naar het congres als naar een groot feest. Toen zij wegging, had zij grootmoeder Georgette gevraagd Jeannot eten te geven, wanneer hij uit school thuis kwam.

Toen Marie de zaal binnenkwam, ontsnapte haar een uitroep van geestdrift. Zeker, allen hadden gezegd, dat het een groot congres zou zijn, maar zoiets had ze niet verwacht. Er waren hier mensen uit alle windstreken: Franse boerinnen in het zwart en Amerikanen. Russen („regelrecht uit Moskou!“) en negers, veel negers, van een hoesse Marie zeggen, dat hij een groot dichter was, melanes uit India, in mooie bonte sjaals gewikkeld, met gouden sieraden om het hoofd, Grieken, Polen, geestelijken, een van hen met een reusachtige witte muts, Chinezen — in een woord allen. Op de muren stonden leuzen in verschillende talen, zelfs in het Chinees met prachtige, gehelmde tekens. Marie zag mensen, die zij alleen van naam kende. Men weer ze haar aan: „Wat op het podium, zie je hem, die magere, nu leest hij, met die bril — dat is Joliot-Curie... En die oude man met zware wenkbrauwen is professor Dumas... Links van hem staat Aragon... En die gebentude man met het grijze haar, die juist de koptelefoon probeert, is Picasso. Hij heeft de

duif gemaakt..." Marie keek met vurige belangstelling de zaal rond. Daar zijn de onzen, ik ken ze — uit Belleville, en die zijn uit de Berty-fabrieken, daar is Morillot... En van die wordt gezegd, dat hij generaal is. Wat heeft Curie een goedig gezicht, hij glimlacht. Naast Marie stond Mado. Zij zei: Kijk, Marie, dat zijn Vietnamezen... Ze komen uit Vietnam, daar woedt de „smerige oorlog", de Fransen onderdrukken hen, maar zij weten, dat noch Moch noch Bédier op het congres aanwezig zijn... Een oude Vietnamees drukte een jonge knaap van de „Gnôme-et-Rhône"-fabrieken krachtig de hand... Wat een mensen en geen van allen willen ze oorlog. Laat Truman maar eens hierheen komen, dan kan hij zien, wat voor een macht wij vormen!

In de pauze tussen twee zittingen kwam er een jonge vrouw op Marie toe met een vermoeid, maar knap gezicht. Ze zei:

- Bent u niet Marie Milet?
- Zeker.
- Heette uw man Pépé?

Marie knikte. Toen omhelsde de jonge vrouw haar onstuimig... Marie begreep niet, waarom ze „u" zei. Zeker niet een van de onzen. Waar kent ze me toch van? Pépé kent natuurlijk iedereen, maar zij zei: „Marie Milet". Ze ziet er vreemd uit. Niet als één van de onzen.

— Ik moet u spreken, — zei de jonge vrouw. — Ik zoek u allang, maar zojuist werd me gezegd, dat u op het congres was. We zouden tot de zitting begint naar buiten kunnen gaan. Ik heet Lucie Richard, dat zal u niets zeggen, maar ik ben gelijk met uw man terecht...

Zij zaten in een klein, stil cafétje. Lucie vertelde Marie opgewonden over zichzelf. Zij was negentien jaar, toen de oorlog begon. Ze was de dochter van een gepensioneerde generaal. Van kindsaf had ze gehoord, dat er maar één land was — Frankrijk, „de lievelingsdochter van God en de kerk". Natuurlijk was er in Frankrijk veel, dat niet deugde. Waarom stond men de arbeiders toe te luieren? Demonstraties moest men uit elkaar jagen... Lucie had er niet over nagedacht, of haar vader gelijk had. Al zijn meningen kwamen haar wel vervelend voor, maar het waren dingen, waar niet over te twisten viel. Toen haar vader de capitulatie vernam, barstte hij in tranen uit, zeggende, dat Pétain gelijk had en dat ze voor hun zonden moesten boeten. Maar liever de Duitsers, dan de communisten. Voor het eerst twijfelde Lucie aan de juistheid van de woorden van haar vader. Een half jaar later maakte ze kennis met een medisch student. Hij heette Robert Renan. Zij sloten vriendschap. Spoedig onthulde Robert haar, dat hij lid was van een geheime organisatie: Frankrijk moest bevrijd worden. De woorden van haar vader schoten haar te binnen en zij vroeg: „Maar als de communisten nu overwinnen?" Hij lachte haar hartelijk uit en zei, dat de politiekelingen, die Frankrijk naar de ondergang gevoerd hadden, zó oordeelden. Hij had zich nooit voor economie geïnteresseerd en wist niet, of de ideeën van

de communisten voor verwerenlijking vatbaar waren, maar zij gedroegen zich heldhaftig. Lucie zag in, dat hij gelijk had. Zij trad toe tot de „groep der onverzoenlijken“. Zij waren niet in staat veel te doen. Zij namen alleen een oproep aan de studenten en vervoerden twee kisten met alomaten, die de Engelsen afgeworpen hadden. Deze kisten raakten in handen van Leblanc, die hen allen verried. Lucie wist, dat zij van Robert hield, maar zij durfde het niet tegen hem te zeggen. Toen kwam die avond hij Géminot. Deze had ze met zijn tweeën alleen gelaten. Hij zat in de kamer ernaast een artikel te schrijven. Plotseling omarmde Robert Lucie en zij slaakte een kreet van vreugde. Hij lachte en wees naar de muur: zachtjes... Opeens riep Géminot: „Wie is daar?“ Het was de Gestapo. Géminot schoot en verwondde een Duitser. Géminot werd doodgeschoten. Robert en Lucie werden meegenomen. Lucie werd gefolterd, men trok haar de nagels van haar vingers. Zij zag Robert bij Greiser weer. Greiser was een ware beul. Hij had ook Pêpê gemarteld. Roberts lip hadden ze stukgeslagen... Hij noemde geen naam. Ook Lucie liet niets los... Pêpê zag zij in de kamer van Greiser. Hij gedroeg zich als een held. Ook voor het gerecht. Men had hem toevallig gesnapt in het huis van Formiger en beschuldigde hem van de moord op Leblanc. Hij zei niet, dat hij communist was: hij wilde Robert en Lucie sparen. Later kwam zij aan de weet, dat hij de held was, die de Gestapo-agent neergeschoten had. Hij werd veroordeeld tot de kogel. Robert kreeg twintig jaar en Lucie tien. In het rechtsgebouw namen ze afscheid van elkaar. Robert had zij niet weergezien: hij stierf in de gevangenis. Lucie had in Ravensbrück gezeten en was teruggekomen. Zij ging aan de universiteit studeren. Haar moeder was gestorven, en haar vader was oud en gebrekkig. Hij herhaalde steeds hetzelfde: „Liever de atoombom dan de communisten...“ Op Lucie werd een ingenieur verliefd. Hij heette Robinet en beviel haar. Bij zichzelf dacht ze: precies zo een als Robert vind ik toch niet en een mens moet leven... In 1947 was zij getrouwd. Al heel spoedig beseftte ze, dat ze niet van haar man hield. Robinet zei, dat geld de hoofdzaak was en lachte haar uit. Hij noemde haar een „idealiste“ en zei in een boze bui: „Maak van jezelf geen martelares. Je hebt illegaliteitje gespeeld, zoals de andere meisjes schuilhokje spelen. Je bent nu dertig en het is tijd achter het spelen een punt te zetten...“ Zij probeerde te doen, alsof zij hem niet zag, en bereidde zich op haar examen voor. Haar man had het druk met zijn werk. Op een keer kwam hij opgewekt thuis, hij had ergens goed ontbeten, prees de armagnac, waarop men hem onthaald had en begon toen te vertellen, dat hij benoemd was tot hoofdingenieur op een fabriek, waar Amerikaanse oorlogsvliegtuigen gerepareerd zouden worden. Hij had schitterende vooruitzichten. Lucie moest denken aan de vluchtelingen op de wegen, aan de bombardementen en de gedode kinderen, en zij riep uit: „Hoe kun je zo iets zeggen? Je bent een onmens!...“ Hij lachte luid: „Een mens. Een man en aantrekkelijk genoeg om bij een

idealiste als jij in de smaak te vallen." Hij noemde Lucie een dwaas en zei, dat honderd bombardementen beter waren, dan één dag volksdemocratie. De communisten moest men uitroeien, zoals melaatsen. Diezelfde avond nog ging Lucie bij hem weg. De universiteit had zij moeten opgeven. Zij werkte nu op een gemeentehuis. Zij wist niet, waarom men haar gekozen had tot gedelegeerde voor het congres. Misschien, omdat zij in een concentratiekamp gezeten had? ... Zij was geen communiste, maar mensen, die oorlog wilden, haatte zij. In Ravensbrück was Claudine, een communiste, in haar armen gestorven. Zij had tot Lucie gezegd: „Je zult zien, dat na de oorlog alles anders wordt — zuiverder ...” Maar na de oorlog had Lucie heel wat gemeenheden te zien gekregen. Zij wilde Marie ontmoeten, omdat zij anders niemand op de wereld had. Zij moest altijd aan P  p   voor het gerecht denken. Hij was haar geweten ...

Marie ging naar de zaal terug. Er was juist een Engels jurist aan het woord. Mado vroeg haar:

— Is er iets gebeurd?

Toen pas merkte Marie, dat zij hilde. Ze veegde snel haar ogen af:

— Niets bijzonders ... Die vrouw heeft P  p   gekend. Zij zijn gelijk berecht.

Nu sprak een Rus. Er werd van hem verteld, dat hij piloot was en zich door buitengewone heldenmoed onderscheiden had. Hij maakte een bescheiden indruk, het applaus bracht hem in de war en hij wist niet, waar hij zijn handen moest laten. Mado zette de koptelefoon af: Beer was er niet meer toe gekomen haar goed Russisch te leren schrijven, maar verstaan kon ze vrijwel ieder woord. Zij kon niet op haar plaats blijven zitten, sprong steeds op en strekte bij het klappen haar handen uit, alsof ze tot de Rus wilde reiken. Tegen Marie zei ze:

— Hij heeft heel goed gesproken. Over Stalingrad ... Wat hebben ze daar moeten doormaken ... Hij heeft gezegd, dat ze sterk zijn, maar geen oorlog willen ... Ach, je hebt immers de vertaling gehoord, waarom vertel ik het je dan ... De „r” spreekt hij precies zo uit als Beer ...

(Zij dacht: en als Sergej, maar dat zei ze niet.)

Mado en Marie gingen ook samen naar de demonstratie, zij liepen in een vrouwencolonne: boven hun hoofden ontplooiden zich een groot drie-kleurig spandoek: „Nooit zal het volk van Danielle Casanova strijden tegen het volk van Zoja.”

Het reusachtige Buffalo-stadion was propvol. Op de tribunes zaten de congresafgevaardigden en honderdduizenden mannen en vrouwen trokken hun voorbij. Daar gingen de mijnwerkers met hun mijnlampen, die hadden deelgenomen aan de jongste gevechten. Mado herkende haar vrienden en groette hen uit de verte. Ze waren hierheen gekomen vanuit hun zwarte nederzettingen en droegen een witte duif. Hoeveel van die duiven waren er niet, kleine en grote — van levende bloemen,

van hout, van glas en van papier! Toen werd er een zweren levende duiven losgelaten. Marie dacht: jammer, dat ik Jeannot niet kon meenemen... Men had professor Dumas gevraagd op de tribune te komen, maar hij had geweigerd — hij liep bij de voormalige bewoners van het „dodenkamp”. Hij steunde zwaar op zijn stok, maar hij keek opgewekt en een jeugdig vuur straalde uit zijn ogen. Toen de mensen hem zagen, riepen ze: „Vredel Vredel Vredel!”

Het was ondragelijk heet, zoals het in Augustus wel meer kan zijn. De hemel zag er al te helder en leeg uit en iedereen voelde, dat er onweer in aantocht was. Lejean trok voorbij met een colonne arbeiders van de Berty-fabrieken. Hij riep Mado toe: „Hallo, Francel...” Mado zocht met haar ogen de gedelegeerden van het departement Haute-Vienne — Dédé was er zeker bij... Er stond een dichte menigte rond het stadion, en in de omliggende straten vormden zich steeds weer nieuwe en nog eens nieuwe colonnes. Het leek, of heel Frankrijk hierheen gekomen was om te zweren, dat de sirenes nooit weer zouden loeien, dat er geen vluchtelingen meer langs de wegen zouden trekken en dat er geen martelkamers meer zouden zijn. Twee jaar lang hadden de mensen bij het lezen van de kranten zich gekweld en hadden het niet gewaagd de toekomst onder ogen te zien, maar hier werd het hun vandaag duidelijk, dat ze met velen waren, dat ze een macht vormden, die de oorlog kon tegenhouden en Frankrijk redden.

Op de tribunes zaten gedelegeerden uit alle landen van de wereld. Meisjes wierpen de Grieken bloemen toe: die hadden het moeilijk, eenzaam in de verre bergen vergoten ze hun bloed, maar ook bij hen zou het geluk komen. De Chinezen werden stormachtig begroet: ze streden, rukten op en overwonnen. Toen Mado en Marie de tribunes passeerden, waarop de Russen zaten, hielden ze stil. De Sowjet-gedelegeerden zaten te midden van Frankrijks gehele bloemenpracht: bescheiden lelietjes-van-dalen, sterren van narcissen, vlamrende anjers, rozen in gele, witte en rode kleuren, seringens, anemonen, violieren, blauwe regen en tulpen.

Marie stelde voor:

— Mado, ga naar hen toe, jij spreekt immers Russisch...

Ze baanden zich een weg door de menigte naar de piloot, die op het congres gesproken had. Marie zei tegen hem:

— Wij rekenen op u...

Hij lachte verlegen. Ook zijn lach had iets kinderlijks.

— Ik versta geen Frans...

Marie kon zich niet weerhouden en omhelsde hem. De piloot maakte nog meer in verwarring. Mado zei:

— Ze had een vriend, hij heeft een fasciet gedood en is neergeschoten.

— Spreekt u Russisch? — vroeg de piloot verbaasd.

— Een beetje. In onze groep zat een Rus met de bijnaam Beest. Ik

heb nog een Rus gekend. Hij is in de oorlog gesneuveld... Mag ik u een zoen geven?

Toen ze weer in de colonne terug waren, vroeg Marie:

— Wat heb je tegen hem gezegd?

— Over Pépé. En dat ik communiste ben...

Het kwam haar voor, dat ze dat werkelijk gezegd had.

31

Sablon zat met de Amerikaanse journalist Smiles in het restaurant „Metropol” en dronk nijdig zijn wodka:

— De kaviaar is goed, maar werken kun je hier niet. Ik ben al elf dagen in Moskou. Met welke Russen heb ik nu gesproken? Met een ambtenaar van het ministerie en met een meisje van de „Intoerist” — over een kamer. De duivel hale ze!...

Smiles lachte en zijn tanden schitterden van het goud. Als hij lachte, leek hij op een oude Japanner. Hij wist dat en bij de eerste kennismaking vergat hij nooit te zeggen, dat hij vierendertig jaar was en dat zijn voorvaders van het graafschap Kent naar Amerika waren getrokken.

— Ik ben hier nu anderhalf jaar, — zei hij, — en ik kan de Russen, met wie het mij gelukt is te spreken, op mijn vingers tellen. Ik heb geprobeerd lessen te nemen, ik spreek een beetje Russisch, maar daarmee kom je ook niet verder. Als je vraagt, hoe je in een of andere straat kunt komen, leggen ze dat uit en lopen soms zelfs mee tot de hoek om het je te laten zien, maar als je over iets ernstigs met hen begint, verliezen ze op slag hun tong. Ik heb de mensen gevraagd, wat ze van Duitsland denken, en of er oorlog komt. Of ze zwegen of ze maakten er zich met krantenfrasen van af. Niemand komt er bij je op bezoek en zelfs de meest doorgewinterde dronkaard wil niet met je drinken. Men spreekt van „ijzeren gordijn” en „Chinese muur”, maar dat is allemaal nog te zacht uitgedrukt. Rusland is net de stratosfeer, een mens uit het Westen moet hier letterlijk stikken. Zij zijn hoogst ingebeeld. Iedere schooljongen houdt zichzelf voor een reus en Truman voor een kever. Is dit misschien huichelarij? Ik heb meer dan eens gezien, hoe geestdriftig voorbijgangers mijn auto bekeken. Als mijn „Chevrolet” al zo door hen wordt aangegaapt, kun je je voorstellen, hoe ze onder de indruk zouden zijn van mijn geestelijke wereld en toch ben ik maar een gewone Amerikaan...

Nieuwsgierig bekeek Sablon de andere bezoekers. Aan het tafeltje naast hen zaten een jonge man en een meisje. Sablon zag direct, dat het een verliefd stelletje was. Toen het meisje even opzij keek, keek de jonge man met hartstochtelijke, verliefde blikken naar haar, maar sloeg

toen zijn ogen weer haastig neer. Het meisje geneerde zich. Zij hadden waarschijnlijk honger, maar zij aten met een zekere tegenzin, als om hun onverschilligheid te tonen voor zo'n aardse bezigheid. Terwijl Sablon zo naar hen keek, moest hij in zichzelf lachen, als was hij in hun complot betrokken. Tegen Smiles zei hij:

— Ik zou wel eens willen weten, waar die verliefde mensen het over hebben.

Smiles liet weer zijn gouden tanden blinken:

— U kent de zeden hier nog niet. Dat zijn agenten van de veiligheidsdienst, ze houden ons in de gaten. Verliefde mensen zijn hier trouwens niet: ze bespreken, of hij of zij „woonruimte” heeft, zo noemen ze hier een kamer en dan beginnen ze kinderen te fokken.

Sablon schudde ongelovig zijn hoofd:

— Naar mijn mening is het een verliefd stelletje. Ik weet, dat de Russen goede toneelspelers zijn, maar niemand kan zo spelen...

Hij dronk nog een glas wodka en bromde:

— Misschien hebt u gelijk. Toen ik naar Afrika ging, begreep ik daar in het begin niets van. Men moet zich eerst een beeld vormen. Maar hier kan men zich geen beeld vormen... Ik heb aan mijn agentschap beloofd hier een half jaar door te brengen. Ik ben bang, dat ik het hier niet langer dan een week uithoud...

In Parijs ontliiep Sablon de journalisten en zei altijd, dat hij het onbelangrijke mensen vond: hun leven was slechts een weerspiegeling van het werkelijke leven, het vermogen om zich op te winden, om blij te zijn of kwaad te worden, verloren ze langzamerhand; wanneer ze iets zeiden, hoorde men geen stem, maar een echo. Hier raakte hij verzeild tussen een groep Amerikaanse journalisten: hij hield van gezelligheid, en andere gesprekspartners waren er niet. Ontstemd dacht hij: de Russen mogen dan robots zijn, maar die Smiles is geen haar beter.

De journalisten, onder welke Sablon terechtgekomen was, verveelden zich. Een paar maal in de maand vonden ze verstrooiing: een receptie op een of andere ambassade. De journalisten verkeerden iedere keer in opwinding: zouden ze wel uitgenodigd worden? Op de recepties spraken zij met de diplomaten over het feit, dat het in Moskou onmogelijk was om te werken: iedere knappe vrouw is een agente van de veiligheidsdienst; je kunt nog beter in Portugal of zelfs in IJsland terechtkomen; je kunt nergens over schrijven — wat een dwaasheid zou het immers zijn naar Jasnaja Poljana te reizen, als je de reis niet in Toela kunt onderbreken, waar grote wapenfabrieken zijn... De diplomaten vielen hen bij. Eerst dronken ze cocktails, daarna in kleine kring whisky en wodka: de een op zijn spoedig vertrek uit Moskou en de ander op de overwinning op de Russen. De veteranen onder de journalisten vertelden, hoe goed het hier in de oorlogsjaren geweest was. Wysjinski organiseerde persconferenties, op de recepties kwamen vele Sowjet-mensen en af en

toe dansten de Russische meisjes met de buitenlanders. Het leven was vol afwisseling geweest; eens had de correspondent van „Associated Press” de banden doorgeprikt van de auto van zijn collega van „United”, opdat deze niet tijdig het bericht over de persconferentie kon doorsturen; een paar journalisten sloegen in het gebouw van het ministerie een collega zo, dat hij bloedde, omdat hij naar de Russen lonkte; dat waren heroïsche tijden. Nu was Moskou een verbanningsoord, men kon alleen maar melden, wat al in de kranten had gestaan. Hier kon men niet van zich doen spreken...

De journalisten lachten hem uit, toen Sablon zei, dat hij wilde beschrijven, hoe de Russen zich op de oorlog voorbereidden. Thomson zei tegen hem:

— Wat zult u te zien krijgen, behalve de parade op het Rode Plein? Wanneer u er zeer op aandringt, zal men u misschien na drie maanden een kinder-crèche laten zien, die men speciaal ingericht heeft voor buitenlandse bezoekers. Een half uur voor uw bezoek brengt men de kinderen daarheen, opdat zij de ruimten niet smerig zullen maken. Drinkt u whisky en laat u uw humeur niet bederven. Als u in Parijs terug bent, schrijft u alles wat u denkt en het feit, dat u in Moskou geweest bent, geeft uw artikelen gewicht.

Sablon belde de secretaris van de Franse ambassade de Chaumont op, van wie Nivelles hem gesproken had. De Chaumont toonde zich verheugd en onthaalde Sablon op een uitstekende lunch. Hij was een aestheet. In zijn jongelingstijd had hij verzen geschreven, waarbij hij de stijl van Nivelles navolgde. Na de Amerikaanse journalisten leek hij Sablon een bijzonder verstandig en fijngevoelig gesprekspartner. Toen het gesprek evenwel op de Russen kwam, onderstreepte de Chaumont alles, wat de Amerikanen gezegd hadden:

— Probeert u nooit een gesprek te beginnen met iemand, die u niet kent — dan wordt u direct uitgewezen. Schrijft u opgetogen berichten. Ik zal Parijs er per code van in kennis stellen, dat ze deze niet moeten drukken. Hier kunt u dan zeggen, dat het agentschap u het werken onmogelijk maakt, maar dat u na uw terugkeer in Parijs de waarheid zult zeggen. Dan zullen ze beginnen met u voor zich te winnen. U zult een klein aantal Russen te zien krijgen, die opdracht hebben om met buitenlanders gesprekken aan te knopen. Geloof u niets van wat zij zullen zeggen, maar luistert u opmerkzaam — af en toe praten zij hun mond voorbij.

— Nivelles heeft me gezegd, dat hier ontevreden zijn.

De Chaumont grijsde:

— Misschien gaat hij op mijn telegrammen af. Ik heb zo iets medegedeeld — men moet de stemming erin houden... U hebt zeker wel gehoord, dat men hier veel werk maakt van selectie. Ze kwamen eens met een jasmijn bij me aan, die naar aardbeien rook. Deze was gekweekt

in Mitsjoerinsk. Ik weet niet, wat dat voor zin heeft. Immers, de geur van jasmijn is heel wat fijner, maar ik zeg u, dat ze hier gek zijn op selectie. Men heeft hier een nieuw slag mensen gekweekt, dat precies zo denkt als de kranten schrijven. De mensen, die dit regime heeft voortgebracht, zijn het natuurlijk toegedaan. Maar zij zijn het zelfstandige denken zo ontwend, dat het gelukken kan om een dusdanig gesprek te voeren, dat men zich ertoe laat verleiden zijn mond voorbij te praten. Indien u daarin slaagt, hebt u de sleutel gevonden op de Sowjet-deur...

Mevrouw de Chaumont gold voor één van de bekoorlijkste vrouwen van het corps diplomatique. Zolang haar man en Sablon over politiek spraken, keek zij een modeblad door en lachte haar gast van tijd tot tijd toe: het lachen stond haar goed en alleen 's nachts staakte ze het lachen, wanneer ze zich met crème afschminkte. Sablon begon een gesprek over de Russische zeden. De Chaumont zei lachend:

— Probeert u maar niet de vrouwen in Moskou het hof te maken — ze stellen dat niet op prijs, en men kan u verzoeken te verdwijnen...

Mevrouw de Chaumont glimlachte:

— Mijnheer Sablon zal wel nauwelijks lust hebben de Russische vrouwen het hof te maken. Ik zal niet zeggen, dat ze allemaal zo uitgesproken lelijk zijn, maar ze kleden zich verschrikkelijk, de mode komt hier tien jaar achteraan. Daarbij zijn de vrouwen het hier niet gewend, dat men hun het hof maakt. Zij werken net als de mannen. Als ik dat zo aankijk, word ik onpasselijk...

Sablon grijsde:

— Een Amerikaans journalist heeft me gezegd, dat men hier in het algemeen niet aan verliefdheid doet, maar in „Metropol” zag ik een verliefd paartje...

— Misschien waren het buitenlanders, — zei mevrouw de Chaumont. — Zo niet, dan hebt u geboft, want dan hebt u een witte raaf gezien. De jongelieden hier weten zelfs niet, wat liefde is. In de romans lezen ze, hoe ze met machines moeten omgaan. Bezoekt u maar eens een bioscoop — oorlog of opbouw. Ik heb niet één Sowjet-film gezien, waar de spelers elkaar zelfs maar één keer kusten...

Sablon grijsde weer: men had hem toegefluisterd, dat mevrouw de Chaumont er virtuoos in was haar man horens op te zetten en hij dacht: hier kan zij zich kennelijk niet ontplooien...

Er verliepen zo nog een paar weken. Sablon werd steeds somberder. Er was hem noch aan liefdesavonturen noch aan sensaties voor de pers iets gelegen. Hij wilde het levende bewijs vinden, dat de Sowjet-Unie de vrede bedreigde. Vaak dacht hij: als ik iets zie, dat mijn vrees weerlegt, wil ik mijn fout graag toegeven, maar de muur, die mij van de Russen scheidt te scheiden, bevestigt alles, wat de mensen zeggen, die voorspellen, dat de oorlog voor de deur staat.

Toch besloot Sablon niet te vertrekken: hij hield ervan zijn arbeid tot

een eerlijk einde te brengen. Hij moest denken aan zijn reizen naar Afrika, naar Mexico en naar Spanje — overal had hij kennismakingen aangeknoopt en gesprekken gevoerd met mensen uit verschillende kringen; daar hij de kunst verstond deze mensen voor zich te winnen, hoorde hij dagelijks een dozijn ooggetuigenverklaringen. Hij dacht dan lang na over wat hij gezien en gehoord had, alvorens conclusies te trekken. Maar hier heerste rondom hem slechts een stilzwijgen.

Hij dacht bij zichzelf: zo te zien leidt de stad een vreedzaam leven. In de plantsoenen wandelen moeders met hun spruiten en vele zwangere vrouwen. De schouwburgen zijn overvol. De meisjes gaan goed gekleed en het wandelen in de foyer schijnen ze niet minder aantrekkelijk te vinden dan het toneelstuk. Al wat mevrouw de Chaumont gezegd heeft ten spijt, kan men in het Sokolniki-park honderden verliefde paartjes zien en ze gedragen zich, zoals de verliefden overal elders in de wereld dit plegen te doen. Op Zondag zien de voorbijgangers er goedmoediger en ook vrolijker uit. In de Gorki-sstraat verkoopt men bloemen. Hier zijn de Moscovieten gewoon te flaneren. Soldaten zie je niet veel, ze vallen niet op. De mensen maken een rustige indruk. Alleen in overvolle trolleybussen winden ze zich op of in de winkels, wanneer ze geen kans zien tot de toonbank door te dringen. Ja, Moskou maakt een veel rustiger indruk dan Parijs. Maar waar duidt dat op — vredelievendheid of vertrouwen in eigen kracht? ...

De Chaumont liet Sablon krantenknipsels zien. Ze bevatten geen enkele oproep tot oorlog, maar Sablon was verontwaardigd over een artikel, dat in de avondkrant had gestaan en dat zich ironisch uitliet over de Franse schilderkunst. In andere kranten kwamen uitdrukkingen voor, die hem overdreven leken. Hij dacht: zij kweken een jonge generatie, die ons veracht. Dat is een voorbereiding om de gehele wereld te veroveren. Ze zullen toch niet juist hun tankdivisies door de Gorkistraat laten flaneren of op de pleinen raketvliegtuigen tentoonstellen!

Op een receptie van de WOKS maakte Sablon met een jong meisje kennis. Ze had blauwe, naïeve ogen. Ze sprak goed Frans en vertelde, dat ze als tolk fungeerde. Sablon bestookte haar met vragen. Ze legde hem uit, hoe de verkiezingen verliepen, hoe de productie georganiseerd was, hoe de rechtspraak werkte en hoeveel geld de staat uitgaf voor gezondheidszorg en volksontwikkeling. Iedere zin opende ze met de woorden „in tegenstelling tot de kapitalistische landen” en eindigde met „in Frankrijk bestaat natuurlijk zo iets niet”. Sablon luisterde opmerkzaam toe en het meisje kreeg de indruk, dat het haar gelukt was deze ongelovige Fransman te overtuigen. Toen zij met praten opgehouden was, vroeg hij:

— Maar wat zijn er dan voor zwakke plekken bij u? Zegt u me eens, zijn er bij u rechterlijke vergissingen mogelijk?

— U vergeet, dat wij geen klassejustitie kennen.

— Maar komt het dan niet voor, dat een fabrieksdirecteur een ezel, of nog erger, een dief is?

— Hoe kunnen er dergelijke vragen in uw hoofd opkomen? De bekwaamsten en eerlijksten worden tot directeur benoemd.

Sablon schoot in de lach:

— Ik heb het begrepen. Ik kan zelfs verder gaan... Er komt bij u beslist geen droogte voor, omdat u over een geleide economie beschikt. Ik moet aannemen, dat gezinsmoeilijkheden bij u niet mogelijk zijn: de bewuste burger kiest een passende vrouw en de burgeres een onberispelijke man. De kanker heeft u buiten kijf afgeschaft, want die hing nauw samen met de kapitalistische ondergang.

Hij stond al op het punt te vertrekken: hij wilde zo snel mogelijk schrijven over de bedreiging uit het Oosten. Toch besloot hij nog een maand in Moskou door te brengen: hij wilde meer bewijsstukken verzamelen. Hij zei tegen een medewerker van de persafdeling, dat hij graag scholen, clubs en ziekenhuizen wilde zien. Spottend voegde hij er aan toe:

— Tenminste, als er geen militaire geheimen mee gemoeid zijn.

Hij bezocht scholen en arbeidersclubs. Hij bracht een hele avond in een bibliotheek door. Hij maakte kennis met een jonge lerares in de Franse taal, die zich met een kleur verontschuldigde over haar slechte uitspraak van het Frans. Deze lerares nam hem voor zich in door haar bescheidenheid en ook alles, wat hij zag, stond hem steeds meer aan: de kinderen op school leerden vlijtig en in de pauzen schopten ze kabaal. In de club werd een voordracht gehouden en na afloop werd er door de jeugd gedanst. Om de dansen moest hij lachen, hij dacht: zo heeft mijn moeder waarschijnlijk gedanst, — maar het ging er vrolijk toe. Hij ging na, welke boeken er uit de bibliotheek geleend werden: zij lazen Sowjetschrijvers, maar velen vroegen ook om oudere schrijvers, die Sablon kende: — Tolstoi, Toergew, Tsjechow; een jonge knaap vroeg om „De ellendigen”, een meisje nam een deeltje van Guy de Maupassant mee. Sablon noteerde evenwel alles, wat ongeloof in hem wakker riep: „Waarom gaan de jongens en meisjes op afzonderlijke scholen? De paedagogen geven ontwijkende antwoorden. Houdt dat misschien verband met de oorlogsvoorbereiding? Toen de spreker het had over de vrede-lievendheid van de doorsnee-Amerikaan, werd er veel minder geapplaudisseerd, dan toen hij melding maakte van de overwinningen in China. De lerares vertelde over de lessen in de grondbeginselen der politiek. Hierbij ging het duidelijk om een morele mobilisatie. Toen ik haar over het nazisme vertelde, zei ze, dat dat verleden tijd was en dat de Amerikanen nu de plaats van de nazi's hadden ingenomen. In de bibliotheek zag ik aan de wand een foto van de „zone” in Parijs met als onderschrift: „Zo leven de werkers in Frankrijk”, — het is duidelijk, waar een dergelijke propaganda toe moet leiden.”

Sablon bezocht nog een ziekenhuis: men had hem verteld, dat de geneesheer-directeur afgevaardigde was. Hij was niet jong meer, natuurlijk communist en sprak Engels. De arts viel bij hem in de smaak: het was een verstandige man en hij gaf zakelijke uiteenzettingen. Hij was grijs, had een vermoeid gezicht, wallen onder zijn ogen, was zeker minstens zestig, maar hij had levendige ogen en er ging iets jeugdigs van hem uit. Het zou goed zijn, als hij met hem nog over iets anders dan over het ziekenhuis zou kunnen praten. Hij zal waarschijnlijk wel zeggen, dat hij geen tijd heeft, of als hij erin toestemt, zal hij net zulke antwoorden geven als die tolk... Sablon besloot evenwel zijn geluk te beproeven:

— Zou u misschien een ogenblikje tijd voor mij kunnen vinden? Ik wil met u spreken, niet als dokter en zelfs niet als afgevaardigde, maar gewoon als mens.

De dokter keek op zijn horloge:

— Goed. Ik zal me een heel uur vrijmaken. Voor de dag ermee: wat hebt u op het hart?

— Kunt u me zeggen, dokter, of er in uw land ook rechterlijke vergissingen mogelijk zijn?

— Maar zijn wij dan naar uw mening goden? Het komt voor, dat de volksrechtbank een geval verkeerd oplost, dat er beroep wordt aange tekend, maar dat de districtsrechter het vonnis bevestigt. Van de winter heb ik in mijn hoedanigheid als afgevaardigde getracht een dergelijk geval op te helderen. Men had iemand veroordeeld, die in feite onschuldig was, maar alles pleitte tegen hem. Ik zag dadelijk, dat het een doodeerlijk man was en dat hij eenvoudig in een ongelukkige situatie was geraakt. Hij wendde zich tot het opperste gerechtshof van de R.S.F.S.R. En stelt u zich voor, opnieuw werd het vonnis bevestigd — voor herziening waren geen gronden aanwezig, punt. Ik legde me er niet bij neer. U zei zojuist, dat u met mij niet als afgevaardigde, maar als mens wilde praten. Dat begrijp ik niet: wat is voor u het verschil? Zeker, men kan een uitstekend mens zijn en toch geen afgevaardigde worden, dat is duidelijk, maar als men afgevaardigde is, moet men ook mens zijn... Enfin ik ging naar de bond van staatsadvocaten en legde alles uit. Eergisteren kreeg ik een brief: het vonnis is herzien, de man is al weer thuis en vraagt mij te gast... Onze rechtspraak is rechtvaardig, maar vergissingen zijn menselijk. Wenst u het soms ook voor iemand op te nemen?

— Wat denkt u well! Ik ken hier immers niemand. Ik ben hier gekomen om mensen te zien, maar ik zie alleen de Amerikaanse journalisten in „Metropol”.

— Ja, dat is om zo te zeggen een weinig eerbaar gezelschap. Ik heb er een meegemaakt tijdens de oorlog. Ieder uur een operatie, een zeer moeilijke toestand — de Duitsers lagen vlak voor Moskou, maar hij rende achter sensaties aan. Hebt u nog iets met mij te bespreken?

— Nee, maar als u me toestaat, zou ik u nog twee of drie vragen willen stellen. Ik weet, dat u communist bent. Dat houdt in, dat uw maatschappelijke orde u beter bevalt dan de onze. Terloops wil ik daarbij opmerken, dat ik onze maatschappelijke orde niet in bescherming zal nemen... Zegt u me eens, kan bij u een fabrieksdirecteur wel eens ongeschikt, laten we zeggen, niet genoeg ervaren, onwetend zijn?

— Neemt u me niet kwalijk: hoe oud bent u?

— Vierenveertig.

— Nu ziet u, u bent dus geen kind meer, maar de vragen, die u stelt, zijn eenvoudig kinderlijk. Zijn wij naar uw mening mensen of engelen? Ik zeg u ronduit: wij bouwen hier een nieuwe maatschappij en spannen ons in om ons van al het minderwaardige te bevrijden.

Veel hebben we al tot stand gebracht; als u een fatsoenlijk mens bent, hebt u dat kunnen vaststellen... Maar er staat ons nog veel te doen. Als we een huis bouwen beginnen we niet met het dak. De macht in handen krijgen is het belangrijkste, maar gaat ook het snelste. De economie veranderen duurt veel langer — hierbij dient men niet met minuten, maar met jaren te rekenen. Het allerlangste duurt het om het bewustzijn te veranderen. U vroeg, of er bij ons nog analfabeten zijn? Die zijn er. Zelfs schoeljes treft men nog aan. Kijkt u onze kranten er maar op na — nu eens krijgt een idioot op zijn kop, dan weer wordt een oplichter ontmaskerd. Weet u, wij bekijken dat zo: als een sufferd niet op de juiste plaats zit, dan betekent dit, dat anderen niet opgepast hebben en dan dient hij teruggezet te worden. Kan een boef, zoals men dat noemt, opklimmen tot een verantwoordelijke post? Zeker kan dat, daarvoor is het een boef. Maar ik heb in de krant gelezen, u moet me maar terechtwijzen, als ik de dingen door elkaar haal, dat er bij u een zeer smerige geschiedenis met chèques aan het licht gekomen is — en de oplichters zitten nog steeds in het parlement. Is dat zo of is dat niet zo?

Sablon glimlachte:

— In hoofdzaak klopt dat wel...

— Kijkt u eens hier. Zeker kunnen oplichters zich bij ons als nette mensen voordoen; en als ze met verstand te werk gaan, heeft men hen niet dadelijk in de gaten, maar vroeg of laat lopen zij er toch in. Zulke mensen worden bij ons niet met zachte handschoenen aangepakt...

De dokter beviel Sablon steeds beter — zijn grofheid, waarachter men een warm hart speurde, de eerlijkheid van zijn antwoorden en zijn levendige spreektrant.

— Nog een vraag... Ik heb u dezelfde vragen gesteld, die ik onlangs een meisje, een tolk, ook gesteld heb. Zij heeft mij hele andere antwoorden gegeven: geen rechterlijke dwalingen, geen oplichters, een paradijs op aarde. Waar spruit een dergelijke, om het ronduit te zeggen, zelfoverschatting uit voort?

— Zij beschikt waarschijnlijk niet over mensenkennis. Ik word volgend

jaar zestig, dat is natuurlijk niet iets om blij over te zijn, maar enige ervaring heb ik daardoor wel. Men heeft mij gewaarschuwd: er komt een Frans journalist van een of ander obscuur agentschap, Sablon... Er zweefde me toen iets voor de geest en ik vroeg: is dat niet dezelfde, die dat boek over kindermishandelingen geschreven heeft? Men bevestigde mij: dat is hem. Sedertdien zijn er natuurlijk tien jaar verstreken. De mensen kunnen veranderen... Ik heb u niet erg vriendschappelijk ontvangen — ik dacht: god mag weten wat er allemaal in de wereld aan de hand is en door wie hij gestuurd is. Men zegt, dat het agentschap half Frans, half Amerikaans is en dat het zeker voor honderd procent vijandig ingesteld is. Maar u beviel me, naar mijn mening bent u een fatsoenlijk mens. Ik heb dan ook met u als mens gesproken. Als die Amerikaan hier weer heen zou komen, zou ik hem net zulke antwoorden geven als uw tolk. Kan men soms met dergelijke figuren een menselijk gesprek voeren? Het meisje wist, in wiens opdracht u kwam. Wat kan ze van de mensen afweten, ze heeft er waarschijnlijk niet meer dan een paar in haar leven leren kennen, wel, en daarom heeft ze formele antwoorden gegeven. Ik reken het haar niet aan. Als ik het iemand aanreken, dan u: waarom laat u zich met dergelijke agentschappen in?

Sablon gaf geen antwoord; na een tijdje gezwezen te hebben zei hij:

— Goed, we zullen dat meisje laten rusten. Ik ben hier twee maanden en heb meer dan eens getracht een gesprek aan te knopen... Of de mensen verstaan de taal niet, of ze willen geen gesprek voeren.

— Natuurlijk. Wat de taal aangaat — dat is niet zo erg... Ofschoon men te weinig talen kent, dat is waar. Ik heb indertijd op het gymnasium Frans geleerd. Ik kan het lezen, maar het spreken wil niet vlotten. Engels heb ik me later eigen gemaakt, zoals u kunt horen, is het ook daarmee niet florissant gesteld, geen practijk, alleen de wetenschappelijke literatuur houd ik bij. Mijn dochter heeft Frans geleerd. Nu zou men denken, dat ze het moet kunnen spreken, maar toen hier na de oorlog een vrouwendelegatie kwam, ontmoette zij een Française, maar zij kreeg het benauwd en antwoordde: „Ik kan het niet...“ Vorige zomer was ik in een dorp, tweehonderd kilometer van Moskou. Daar hebben ze een tienjarige school en als vreemde taal krijgen ze Frans, maar die kinderen zijn niet bang. Toen ik hun iets vroeg, brabbelden ze er in het Frans op los... U zou u ook eens op Russisch moeten toeleggen. Wij hebben een rijke literatuur en onze staat is om zo te zeggen iets nieuws en daar vallen allerlei dingen van te leren... Toch geloof ik niet, dat er een Franse dorpsschool is, waar Russisch onderwezen wordt... Maar dat is allemaal niet wezenlijk. Ik wilde u uitleggen, waarom onze mensen met u niet graag een gesprek voeren. Alleen heb ik nu weinig tijd. Ik zal even opbellen, — misschien begint de zitting iets later. Dat is bij ons een zwak punt: het komt voor, dat iemand om twee uur afspreekt, maar om drie uur komt...

Hij telefoneerde, bromde driftig iets en zei toen tegen Sablon:

— Goed, dat ik het gevraagd heb — niet voor drieën, maar ze hebben geschreven om twee uur... We hebben dus nog de tijd. U zegt, dat de Russen u met wantrouwen tegemoet treden? Dat is begrijpelijk. Gaat u maar eens na, hoe dat gekomen is. Wij hebben een vreselijke oorlog achter de rug, als men daaraan denkt, dan krimpt het hart weer ineen...

Sablon viel hem in de rede:

— Ik heb aan het verzet deelgenomen. Wij gaven een illegale krant uit. Toen ik door de Gestapo gepakt werd, vonden ze bij mij het artikel „Het licht van Stalingrad...”. Ik heb meer dan een jaar in Auschwitz doorgebracht, ik ben door uw mensen bevrijd...

— Kijk eens aan, u bent dus geen Amerikaanse notenkraker en kunt dus iets begrijpen. Toen u door de Russen bevrijd werd, heeft beslist niemand u wantrouwend aangekeken. Ze hebben u omarmd en op wodka onthaald — of niet soms? Ik ben niet in Auschwitz geweest, wij zijn via Poznan naar Wroclaw getrokken, maar ik heb ook kampen gezien. Wij hebben Fransen bevrijd en ook anderen — we hebben één keer driehonderd Engelsen vrijgelaten... Niemand heeft zich toen voor u in acht genomen... Aan de Elbe hebben wij Amerikanen ontmoet en de onzen zeiden: „Goede jongens!”, — ze hebben gedanst en liederen gezongen... Natasja, dat is mijn dochter, heeft verteld, dat men op de negende Mei twee Amerikaanse piloten op de schouders genomen heeft. Ons volk is niet haatdragend: ze maken zich wel eens kwaad, maar zijn het ook snel weer vergeten. Hoeveel van onze mensen zijn niet gevallen, alleen omdat die aan de overkant niet tijdig het tweede front gevormd hebben. Ze moesten nog knopen aannaaien! Maar wij zullen de overwinning de overwinning laten. Waarom oude koeien uit de sloot te halen? Overigens was toen niemand boos op u. Op negen Mei was iedereen blij, maar toen ze de tiende 's morgens wakker werden, zagen ze: reusachtige steden in puin en de mensen door de oorlog verarmd. Ik weet, dat we door Wit-Rusland trokken: als je een hut binnenging, was er geen kopje te vinden, water dronk men uit conservenblikjes. En dan wil ik het er nog niet eens over hebben, hoeveel mensen wij verloren hebben!... Het was bitter, maar de mensen begrepen het: dat moeten we met ons eigen zweet weer voor elkaar krijgen, alleen hebben we moeten vechten, alleen moeten we de zaak weer opbouwen. In 1916 werd ons land door droogte geteisterd. In één woord, het water steeg ons tot de lippen. Maar u weet, ons volk is sterk. De mensen hadden na de oorlog natuurlijk graag willen uitrusten. Ik als arts kan het weten, ze begonnen ziek te worden — zolang er oorlog was, werden ze niet ziek, verzetten ze zich er tegen, maar nu opeens overspannenheid, algemene uitputting en nervositeit... Toen zagen ze: geen tijd om uit te rusten. Wonderen hebben ze volbracht, op mijn erewoord! U zou eens één van die verwoeste steden moeten gaan bekijken. Als Stalingrad te ver is, gaat u dan naar Minsk. Daar werkt

mijn schoonzoon. U kunt zich met hem onderhouden, een boeiend mens en hij is het Frans meester . . . Ze hebben de stad weer overeind gekregen. Maar ziet u, in 1946 was het, dat ik bij de radio zat, ik was pas uit Duitsland terug, ik draaide er wat aan — ik wilde muziek horen, toen hoorde ik iemand Engels spreken. Ik luisterde. Er werd een Amerikaans persoverzicht gegeven. Ik herinner het me als de dag van gisteren: de onverlaat stelde voor maar dadelijk een atoombom op ons te gooien: „Zolang ze nog niet op de been zijn . . .” Het volk was er woedend over. De mensen zeiden: „Zij, die ons het naast stonden, zijn omgekomen, onze steden zijn in de as gelegd, maar die aan de overkant van de oceaan hebben zich eerst van de strijd gedrukt en nu willen ze nog met vliegtuigen hierheen komen! . . .” En dan bent u verbaasd, waar het wantrouwen vandaan komt. Hier — regelrecht uit het hart. Misschien zult u zeggen: „Ik ben Fransman, ik heb er dus niets mee te maken.” Er zijn er te veel bij u, die er wel iets mee te maken hebben! Alleen weten onze mensen ook, dat er verschillende soorten Fransen zijn. Toen in de vorige winter uw mijnwerkers staakten, kwam de schoonmaakster Pasja bij me en bracht me tien roebel. Ze wilde, dat ik die naar Frankrijk zou sturen. Weet u, wat tien roebel voor haar betekent, als ze er driehonderdtachtig verdient? Voor u nemen ze zich in acht, omdat ze niet weten, wie u bent. Ikzelf weet het ook niet: de indruk is goed, het boek, dat u toen geschreven hebt, is goed, maar voor die zaak met dat agentschap bent u me nog het antwoord schuldig gebleven . . .

Sablon antwoordde weer niet. Hij was in gedachten verdiept: over de antwoorden van de arts was hij verrukt en toch verzette tegelijkertijd alles zich in hem — hij klampte zich aan zijn oude argumenten vast.

— Maar waarom houdt u er dan zo'n sterk leger op na?

— Wat denkt u wel, wilt u dan, dat de Amerikanen maar militaire steunpunten aanleggen, iedere dag met de bom dreigen en dat wij er zelfs niet aan denken, hoe we ons moeten verdedigen? U bent journalist — u leest dus kranten, zegt u me dan eens: wie heeft het voorstel gedaan voor een algemene ontwapening?

— Dat betekent niet, dat u geen oorlogsvoorbereidingen treft. Weet u, waarom wij u vrezen? Omdat u te sterk overtuigd bent van de juistheid van uw ideeën.

— Dat is onlogisch, sterker uitgedrukt — dat is dwaas. Wij zijn er natuurlijk van overtuigd, dat onze maatschappelijke orde rationeler en rechtvaardiger is dan de uwe. Wij geloven om zo te zeggen in de vooruitgang. Wij zijn van mening, dat ook zonder dat hele landen verwoest worden en de jeugd uitgeroeid, andere volkeren onze ideeën zullen overnemen. Wij hebben geen behoefte aan oorlog. Maar de Amerikanen twijfelen teveel aan de stabiliteit van hun maatschappelijke inrichtingen, ze willen ons vernietigen, opdat de arbeiders in het Westen de ogen niet open zullen gaan. Houdt u van Descartes? Vergeet u dan de logica niet.

Heeft Forrestal geen indruk op u gemaakt? Op mij heel sterk. Krankzinnigen zijn er natuurlijk overal, maar dat de minister van oorlog regelrecht van zijn post naar de kliniek voor geesteszieken wandelt — dat, ziet u, is kenmerkend...

De dokter keek op zijn horloge:

— Nu is het toch tijd... Als u nog eens met me wilt praten, dan graag. Belt u me alleen tijdig op. Vandaag had u geluk — ik had een dag met gaatjes, maar anders gaat het de hele dag aan één stuk door. Vraagt u naar dokter Krylow. Ik heet Dmitri Alexejewitsj. De Fransen kennen geen vadersnaam, zodat u die wel moeilijk zult kunnen onthouden, en Dmitri ook niet, maar bij ons vindt u in ieder dorp beslist een Mitja. Nu, ik wens u het bestel! Maar over dat agentschap heeft u me nog steeds geen antwoord gegeven...

In verwarring verliet Sablon het ziekenhuis. Eerst leek alles hem te wankelen. Als die dokter nu eens gelijk had? Hij probeerde die gedachte te verdrijven: ze beroofde hem van zijn gemoedsrust. Hij bedacht, dat de dokter hem een paar keer naar „Transoc” gevraagd had. Wat had ik hem kunnen antwoorden? Wellicht, dat het een smerig zaakje was. Nivelles is een verstandig mens, maar in zijn ziel zijn duistere hoeken, men kan hem niet vertrouwen. Overigens rieken alle kranten kwalijk. Men kan er zijn neus beter niet in steken... Zeker, over de woorden van de dokter moet men nadenken, maar het is belachelijk, dat ik bij de eerste sympathieke communist, die ik tegenkom, al mijn opvattingen over boord gooi... Ik ben geen kind meer, mij halen ze niet zo gemakkelijk over...

Hij ging naar de ambassade — hij had met de Chaumont afgesproken, dat hij de kranten zou komen halen. De Chaumont vroeg spottend:

— De vorige keer zei u, dat u in een school geweest was. Vandaag heeft u zeker een crèche bezocht. Wat zeiden de zuigelingen over het Atlantisch pact?

Sablon lachte niet:

— Ik heb vandaag twee uur gesproken met een Sowjet-arts. Het was een verstandig mens en hij gaf toe, dat er vlekken op de zon waren. In de grond was hij natuurlijk onwankelbaar, — hij is communist...

— Leverde hij ergens critiek op?

— Dat niet, maar hij gaf toe, dat er bijvoorbeeld rechterlijke dwalingen bij hem voorkomen.

De Chaumont spitste zijn oren:

— Dat is een ontdekking. Zegt u me alstublieft — hoe heet hij?

Sablon fronste zijn voorhoofd:

— Ik weet het niet, ik heb het niet gevraagd. Wij maakten toevallig kennis met elkaar in het café „Metropol”.

Hij stond ineens op:

— Wanneer u me toestaat, pak ik de kranten en neem afscheid — ik

ben van plan vandaag naar een wijktheater te gaan. Er is daar een of andere opvoering van amateurs. Groet u alstublieft mevrouw de Chaumont van mij.

32

Toen Dmitri Alexejewitsj tegen Sablon zei, dat hij een „dag met gaatjes” had, had hij er niet aan gedacht, dat hij nog wilde middageten. Hij moest immers na de zitting weer terug naar de kliniek, om acht uur was de lezing, en dan moest hij nog naar de „Coöperatie-centrale”. Hij keek op zijn horloge: het middageten zal er om zo te zeggen bij in moeten schieten, ik zal me naar de cantine haasten, dan ben ik zo klaar... Met een komisch gezicht blies hij in zijn hete thee en at met smaak een belegd broodje. Men zegt altijd, dat gekookte worst ordinair is, maar mij smaakt ze uitstekend... Tegen de buffetjuffrouw zei hij: „Ljolja, uw worst is verbluffend!” — en er gleed een glimlach over het gezicht van de bleke vermoeide vrouw. Dmitri Alexejewitsj dacht: twee hele uren heb ik aan die Fransman verkwist. Wie weet, wat dat voor iemand is? Misschien wordt hij gestuurd, misschien is het ook een fatsoenlijke kerel, het is moeilijk te zeggen. Uit zijn ogen spreekt een geweten en hij zegt ook geen van buiten geleerd lesje op. Je voelt, dat de man er mee in zit. Het is goed, dat ik hem alles uitgelegd heb. Laat hij er maar eens een beetje over nadenken. Wie weet, wat hij allemaal te lezen krijgt! Hoe kan hij dan ook weten, hoe het in elkaar zit?... Als hij fatsoenlijk is, zal hij het tenslotte wel door krijgen. En als hij het niet is, laat hij dan maar lasteren, hij zal niet de eerste zijn, die lastert. Dat is ook niet schokkend, we zullen er niet door ineensstorten... Maar een tweede glas thee zal niet gaan, Dmitri Alexejewitsj, het is tijd voor de zitting!

Met moeite wrong hij zich in een propvolle autobus, hij lachte de jongeman, die wijdbeens in het middenpad stond, toe: „Heb ik u misschien gestoten?” De jongen zei verlegen: „Helemaal niet” — en maakte zich zo dun mogelijk om hem door te laten. Op het Majakowski-plein moest de autobus lang wachten. Krylow keek op zijn horloge: ik kom nog op tijd, van de halte af ben ik er in drie minuten. Toch is het schitterend, dat er zoveel auto's zijn. Vorige zomer waren er nog niet zulke opstop-pingen, en dat is de productie van één enkel jaar.

Een half uur later luisterde hij al naar professor Weissblatt, die een voordracht hield over nieuwe verdovingsmethoden. Naast Krylow zat dokter Borsjtsjewski, mager en giftig. Uit zijn gezicht sprak diep wan-trouwen. Hij zat met zijn potlood op de tafel te tikken en bromde in zichzelf: „Dat moet eerst bewezen worden... Dat moet eerst grondig

bewezen worden..." Maar Krylow noteerde iets in zijn aantekenboekje en glimlachte enthousiast: wat werd er al niet uitgedacht... In zijn practijk ging hij behoedzaam te werk en placht te zeggen: „Goed, haar neus genees ik wel, maar misschien krijgt ze van deze rommel uitslag? Zal ik het maar niet eerst eens op mijzelf proberen?" Maar mededelingen over nieuwe methoden of nieuwe praeparaten maakten hem geestdriftig: het was toch geweldig, wat de mens allemaal uitdacht... Na afloop van de voordracht zij hij tot dokter Borsjtsjewski:

— U hebt gelijk, dat het eerst onderzocht moet worden, maar de gedachte is, om zo te zeggen, geweldig...

Hij stak het beduimelde boekje in zijn zak en ging naar de „Coöperatie-centrale". De chef der administratie Orlowski ontving hem. Krylow begon direct uit te pakken:

— Het gaat over de auto voor de kolchoz „Poetj Iljitsja". In Februari heb ik u daar al over geschreven.

Orlowski hoorde hem aan en antwoordde toen:

— We hebben voor dit district tweehonderdveertig auto's afgeleverd, meer kunnen we niet...

— Denkt u soms, dat ik me nog niet tot het uitvoerend comité van het district heb gewend? Dat was mijn eerste stap. Zij hadden de auto's al verdeeld, voor u ze hun geleverd had, om zo te zeggen in de volgorde van de binnenkomende verzoeken. Ziet u, zo zit de zaak. Deze kolchoz is een heel bijzondere. Ik weet het, want ik ben er geweest. Wanneer men hun een auto verschaft, zullen ze het er nog beter afbrengen. Maar zonder auto blijft het leeg gepraat... De uitzaai staat voor de deur, u moet hun een wagen verschaffen...

Hij ging nog tien minuten door; zijn stem werd luider en luider. Orlowski keek naar zijn groot rood gezicht met de donkere doordringende ogen en de paarsachtige wallen eronder en begreep plotseling: zonder wagen gaat hij niet weg... Orlowski had nog tweeëntwintig auto's, die niet op de verdeelstaat stonden en die, zoals hij bij zichzelf zei, voor geval van nood waren. Hij viel Krylow, die juist uitweidde over de talenten van een brigadeleidster, in de rede:

— Nou vooruit maar, we zullen er één geven.

Krylow ging stralend weg. Ik stel me al voor, hoe blij ze daar zullen zijn! Ik moet zijn naam noteren, dat is een man met begrip. De volgende keer ga ik regelrecht naar hem toe... Maar hoe heette hij toch ook alweer? Krylow had nooit namen kunnen onthouden. Hij noteerde in zijn boekje: „Jestrebtsov" en meteen twijfelde hij: misschien vergis ik me toch wel...

Hij had er op gerekend, dat hij minstens een uur in de „Coöperatie-centrale" zoet zou zijn en nu was hij in twintig minuten al klaar. Een prachtige dag met allerlei gaatjes. Nu heb ik zelfs nog tijd eens naar mijn zangvogeltje om te zien...

Krylow had Zwjagintsew, de professor op het conservatorium, meer dan eens behandeld en zonder veel plichtplegingen barstte hij direct los:

— Ik kom bij u vanwege een meisje! Een verrassende sopraan, kenners hebben haar gehoord en waren verrukt. Het meisje gaat, om zo te zeggen, ten onder. Haar moeder is gestorven, haar vader is gedeeltelijk invalide, een bijzonder mens, een held, maar sedert de zenuwshock wil het niet meer... Hij heeft Masjenka — ze heet Masja — op een handelsschool gedaan. Ze heeft een zeldzame stem, maar haar hoofdje wil niet erg, ze denkt wat langzaam — „Papa heeft gezegd” — en zo maar door, — kortom, ze is daarheen gegaan, waar toevallig plaats was. De duivel mag weten, wat er van haar moet worden: een nachtegaal — en waar stopt men haar? Achter de toonbank...

— Is ze familie van u?

— Nee, hoe dat zo?...

Professor Zwjagintsew glimlachte:

— Neemt u me niet kwalijk, ik dacht er niet aan, dat u, als afgevaardigde...

— Zij is notabene helemaal geen kiezer van mij. Haar vader is gewoon naar me toe gekomen en heeft me gevraagd, of ik haar bij u geen plaatsje kon bezorgen, — het meisje wordt helemaal melancholisch. Ik ben met haar vader aan het front geweest. We zijn samen door een omsingeling heengebroken. Hij zag er toen ook al uit als een doetje, maar weet u, hij hield zich het beste. Wij zijn eruit gekomen, dat was in 1941, in de moeilijkste tijd. Kapitein... Hè, nu weet ik zijn naam niet meer. Ik meen Zoebarin... Ik zal het direct nakijken.

Krylow begon haastig in zijn boekje te bladeren en tenslotte vond hij het.

— Zojkin, ja natuurlijk. Zojkin. Maria Michailowna Zojkina, geboren in 1930...

In het ziekenhuis maakte Krylow zijn ronde langs de zieken; alles was in orde. Tegen dokter Siomoesejkin zei hij: „Het is niet fraai, dat Mamikonjan koorts heeft, dat klopt niet. We moeten hem morgen onderzoeken. De studente Zaitsewa bereidde hij vreugde door te zeggen:

— Morgen ontslaan we u. Ik heb het u toch gezegd, het is een operatie van niets en nu bent u voorgoed van al uw angina's af. Aan welke faculteit studeert u?

— Aan de filologische. Ik ben met mijn scriptie bezig.

— Waarover?

— Over het werk van Romain Rolland.

— Dat hebt u goed uitgekozen. Om u de waarheid te zeggen, ben ik door „Jean-Christophe” niet heengekomen, maar daarentegen heb ik „Colas Breugnon” driemaal overgelezen. Je hebt het gevoel geen papier, maar mensen voor je te hebben, niet waar?

Krylow kwam op tijd voor de lezing. Hij ging achteraan zitten en

draaide zijn hoofd wat naar links, als wilde hij zijn rechteroor wat dichtter bij het spreekgestoelte brengen. De bioloog Sjebarsjin, die zich lang had beziggehouden met het probleem van de bosaanplantingen, zou een voordracht houden. Door Natasja had Krylow van hem gehoord. Sjebarsjin had haar geholpen, toen ze met haar scriptie over de invloed van mycorrhize op jonge eikenloten bezig was. Natasja had haar vader verteld: „Hij is een voortreffelijk theoreticus. Zijn boek heeft vele stellingen in de biologie omvergeworpen, maar je zou moeten zien, hoe hij eikels zet in de plantgeulen! Hij vliegt wel hoog, maar hij staat stevig op de grond. Als ik nu tot iets in staat ben, dan dank ik het in de eerste plaats aan hem.”

In de rij ernaast zat professor Pasjkow. Verheugd groette hij Krylow.

— Dmitri Alexejewitsj, u ook hier? Sedert de herfst heb ik u immers niet meer gezien . . . Voor u moet het beslist dubbel interessant zijn — men heeft mij verteld, dat Natasja op een bosbouwkundig station werkt. Ach ja, ik geloof, dat u me het zelf verteld heeft . . .

— In September is ze vertrokken. Ik heb pas een brief ontvangen. Ze schrijft, dat ze geen tijd heeft om te schrijven, — er wordt onder hoogspanning gewerkt. Ik voel, dat mijn Natasja er helemaal door meege-sleept wordt . . . Dat is begrijpelijk, het is ook een grootse onderneming, we zijn om zo te zeggen in een duel gewikkeld met de natuur. Natasja schrijft, dat bij haar op het station een oude man gezegd heeft: „Spoedig zullen we deze droge wind in de hand hebben . . .”

Dmitri Alexejewitsj zat gretig te luisteren; hem pakte zowel het verhaal, hoe professor Jablokow een nieuwe snelgroeierende espensoort gekweekt had, als de beschrijving van het in nesten zaaien van eiken, alsook de droge cijfers — de eerste maanden meer dan 95000 ha . . . Dmitri zag in zijn verbeelding, hoe de gele zoutsteppe tot leven kwam, met een fris, groen dek overtrokken werd en hoe het gewas golfde. Die Fransman zei, dat ze bang voor ons waren, militaire bondgenootschappen sloten en Montgomery in Fontainebleau hadden neergezet. Of het hun aanstaat of niet: wij zijn met het offensief begonnen, alleen niet tegen hen — tegen de droogte . . .

Na afloop van de lezing zag Krylow in de garderobe opeens professor Michejew. Ze lachten beiden. Tweeënveertig jaar geleden hadden ze naast elkaar gestaan in de aula van het eerste gymnasium in Moskou . . . Ze zagen elkaar zelden, maar iedere keer, dat ze elkaar zagen, verheugden ze zich: dan haalden ze de jaren op, die ze op het gymnasium hadden doorgebracht en spraken over de streken, die ze uitgehaald hadden, over de leraren en de schoolmakers. Oudergewoonte spraken zij elkaar met „jij” aan, maar overigens was het „Dmitri Alexejewitsj” en „Iwan Wasiljewitsj”.

Ze gingen samen weg. Het was warm geworden. In de lucht bespeurde men de eerste adem van April, die de knoppen deed zwellen en de

...de meisjes ongedurig
...naar de wind.

...Alexandewitsj, dan kun
...Ik heb

...in een nieuw huis.
...in verband met

...Die is
...men geen rekening.

...Ik heb nu al meeslechts, maar ik woon op de
...seconde verdieping.

...Ook
...Krylow niet mee, maar hij geboortte dat dat te laten
...merken, vindingen het ontwerp.

...Dmitri Alexandewitsj was beiden niet gaan sport-
...helden meer. Ik hoor te immers hielden als een instrument...

...Krylow kwam voor het eerst bij Michajew onder Michajew's bekeer
...in de ene kamer stond een groot schrijfbureau be-
...manuscripten en kransen, een divan, waarop Michajew

...van zijn zoon, een eersmaarsstudent. De andere
...kamer was het kabinet van Michajew's vrouw. Hier stond ook de eettafel
...en het buffet. Alles zag er opgeruimd uit. Voor het raam stonden bloem-
...en op het buffet vazen met bloemen.

...Misja is naar een partijvergadering en Misja is naar de
...We zijn ons zo te zeggen wat klein schuimd, maar het gaat

...Iwan Wasiljewitsj. Ik had een kamer
...die heb ik nu aan een student

...van zijn eigen benzaamheid bekleemde hem, maar noch
...nog door zijn stem verried hij daar iets van.

...Iwan Wasiljewitsj.
...ze laten geen plaats voor ons over. Misja heeft

...Hij gaat een andere kant
...de academie voor bouwkunst.

...dat je ervan droomde, toneelspeler te worden...

...Ik had een neef, die
...studeerde en ik zei tegen hem: Vind
...bezig te houden? Handelaar in oude

rommel, lompenkoopman..." Ik ging rechten studeren, maar toen ben ik omgezwaaid, de geschiedenis trok me aan... Weet je nog, hoe onze geschiedenisleraar altijd tegen me zei: „Zo, Michejew, slaapkop, jij krijgt weer een onvoldoende."

Ze gingen de schoolkameraden een voor een na. Seleznow huilde vaak, daarom noemden ze hem „meisje", maar hij is als een held gestorven — in Archangelsk hebben de Engelsen hem doodgemarteld. Tsjebysjew is naar Turkije gevlucht. Er werd verteld, dat hij daar directeur van een vlooientheater was en tenslotte van honger gestorven is. Kowalewski is journalist geworden, in de oorlog is hij gesneuveld — hij was in een omsingeling verzeild geraakt...

— Herinner je je „Sijsje" nog, Dmitri Alexejewitsj? Sjeweljew? Zijn haar was altijd geknipt als een borstel... Weet je nog, dat hij in de Stolesnikowstraat niespoeder gekocht had en het meebracht op de Duitse les? Karl Friedrichowitsj heeft het hele uur zitten niezen. Ze waren van plan om Sjeweljew weg te jagen... Hij is geoloog geworden en in 1946 heeft hij de Stalinprijs gekregen. Gisteren werd me verteld, dat hij in Tasjkent gestorven is. Er zijn er trouwens nog maar een paar van ons over...

— Ja, de granaten vallen vlakbij, — zei Dmitri Alexejewitsj.

Een ogenblik later begon hij hard te lachen:

— Ik moet eraan denken, hoe jij een gymnasiaste het hof maakte en een bijzondere pet kocht — bleekblauw en heel breed. Je zou een rendez-vous met haar hebben in het plantsoen tegenover het gymnasium. Maar ik kreeg je pet te pakken en ging er op zitten. Ze was helemaal plat en jij ging me met een riem te lijf. Weet je dat nog?

Ze haalden herinneringen op over het oude Moskou: de paardentram, die onder geschreeuw en gejoel de Pretsjistenka beklom; de koetsiers met hun eindeloze gesprekken over de duurte van de haver; de nietige houten huisjes in de buurten Chamowniki. Dorogomilowo, en Presnja; de hoge uitkijkposten van de brandweer, de branden, waar het volk heenrende, als gold het een feest; de markt op Palmzondag, waar men „zeebewoners" en „schoonmoedertongen" verkocht; Ochotny Rjad, de meelhandelaren, de kozakken met een knoet en een ring in het oor; de theevisites, de tot een droom vervaagde, verstarde wereld uit de wilde jaren van hun jeugd.

— Als ze ons toen het huidige Moskou hadden laten zien, — zei Krylow, — dan zouden we het niet geloofd hebben. Denk alleen maar eens, hoeveel er bijgebouwd is! Onlangs kwam ik over de Wladimirchaussee — daar waren indertijd krotten en moestuintjes, — nu zag ik daar een reuzenstad, ik kende het niet meer terug. Wij leven in een prachtige tijd, ik voel er nog niets voor om dood te gaan: ik zou wel eens willen zien, hoe het er over twintig jaar uitziet...

Hij stond ineens op en vroeg gehaast:

— Heb je een blaadje papier voor me en een enveloppe? Ik heb het

weer vergeten... Dat hangt samen met mijn functie als afgevaardigde, snap je? Ze hebben bij ons een fabriek gebouwd. Een mooi ding, ik heb haar twee keer bekeken, je kunt gerust zeggen: de trots van de stad. De directeur is een bekwaam man, maar zeer eerezuchtig. Hij kijkt om zo te zeggen scheel: hij kijkt met twee ogen naar zijn chefs, maar voor zijn arbeiders heeft hij geen oog. Velen hebben in de stad onderdak gevonden en de anderen huizen in de gemeenschapswoningen. Nu heeft één me geschreven, ik heb de brief in mijn zak, hij heeft een oosterse naam... Alibekow. Hij zit in de gemeenschapswoning voor mannen en zijn vrouw in de andere, maar nu heeft ze, zoals men dat noemt, zwangerschapsverlof. Het geluk is er, maar de kamer ervoor ontbreekt. Nu wil ik dadelijk naar de secretaris van het rayoncomité der partij schrijven. Hij heeft begrip voor zo iets. Anders steek ik de brief weer in mijn zak en vergeet ik het. Al drie dagen draag ik hem bij me, een schandaal!

Terwijl Krylow aan het schrijven was, kwam de vrouw van Michejew thuis. Ze begon de tafel te dekken. Michejew zei:

— Dmitri Alexejewitsj, we gaan thee drinken en een stukje eten.

Krylow liet het zich goed smaken, maar zei plotseling verlegen:

— Weest u niet verbaasd, Jewgenia Iwanowna, dat ik om zo te zeggen alles verslind, — ik heb vandaag niet warm gegeten, het is er bij ingeschoten.

— Direct komen de nieuwsberichten, ik zal de radio even aanzetten, — zei de vrouw van Michejew.

„Uit Tsjeljabinsk wordt gemeld, dat de arbeiders van de tractorenfabriek de verplichting op zich genomen hebben... In Alma Ata heeft de feestelijke opening van een nieuwe club plaatsgevonden... De toename van de productie breidt zich uit... De arbeiders van de tabakfabriek in Riga bereiden zich voor, de Eerste Mei met nieuwe successen te vieren... De voltallige zitting van het districtscomité der partij in Izmaïl heeft vastgesteld, dat de uitzaai van vroege graansoorten op hoog niveau is doorgevoerd...”

Krylow mopperde:

— Wat praten ze toch vervelend. Er gebeuren zulke grootse dingen, maar zij willen er niet van horen. Als ik de radio zo nu en dan aanzet, dan zou ik wel willen vloeken... Alles wordt anders, men heeft zich nauwelijks omgedraaid, of er is weer een stad verrezen, maar wat is een stad — daarin groeien mensen op, maar die daar dreunen gelukwensen af alsof ze de mis lezen.

„Nu gaan we over tot de buitenlandse berichten.”

Michejew glimlachte:

— Nu komt de treurmuziek.

„De krant „Daily News” stelt vast, dat in verband met de laatste rede van president Truman de aandelen van de oorlogsindustrie gestegen zijn... Het Nederlandse blad „De Waarheid” deelt mede, dat de

Nederlandse strijdkrachten, die onder maarschalk Montgomery staan, versterkt zullen worden... In Italië is het aantal werklozen in de afgelopen maand met 170.000 toegenomen..."

— Wat denk jij ervan, Dmitri Alexejewitsj?

— Dat zul jij beter weten, jij bent historicus, ik heb meer te maken met neus en keel. Ik zou wel eens willen weten, hoe dat er allemaal uitziet uit geschiedkundig oogpunt.

— Een weggroeiende maatschappij laat zich dikwijls in met avonturen. Ik wil het niet eens over het verre verleden hebben, maar denk maar eens aan Napoleon III, de Duitse keizer, en onze Nicolaas. Ik acht de mogelijkheid niet uitgesloten...

— Nu, dan zijn ze gewoonweg ezels. Zijn ze dan vergeten, hoe wij de Hitlerhengsten geklopt hebben? Dat was toch niet in de tijd, dat de dieren nog spreken konden, daar hadden ze toch wat uit kunnen leren... Maar kijk: ze schreeuwen, lawaaien en dreigen — en wij gaan ondanks alles rustig verder met ons werk. Toen ik indertijd Sjebarsjin hoorde, dacht ik: waarom stellen ze zich zo aan? Wij planten bijvoorbeeld eiken voor eeuwen... Ik herinner me in een Amerikaans tijdschrift over een wervelstorm in Texas gelezen te hebben. Met geestdrift werd deze beschreven — het was een sensatie voor hen. De wervelstorm kwam aanzetten en zoog de hele bovenlaag van de aarde mee, zodat honderdduizenden brodeloos geworden zijn. Laten ze bij zichzelf bomen planten. Het geld en de specialisten zullen ze er wel voor hebben. Maar nee: de bom en altijd maar weer de bom. In een van onze kranten stond, dat een Amerikaans deskundige zich ermee bezighield, hoe hij de gehele plantengroei zou kunnen vernietigen. De duivel hale ze! Men kan zich zelfs niet voorstellen, dat er zulke mensen zijn... Vandaag kwam er een Frans journalist bij me in het ziekenhuis. Hij heeft me bekogeld met vragen — niet over de zieken — gewoon, over algemene dingen, anders niet... Hij vertelde me, dat men zich in het Westen zenuwachtig maakte en over een nieuwe oorlog sprak. Daarbij hebben ze zich in het hoofd gezet, dat wij van plan zijn hen aan te vallen. Kijk, zo ligt de zaak nu: ons wilden ze bang maken en nu hebben ze zichzelf bang gemaakt...

Misja, de zoon van Michejew, kwam thuis. Het was een opgeschoten jongeling, die gauw verlegen was en daarom graag luidruchtig deed, met heel lange armen en een stem, die onverwacht oversloeg van bas naar discant. Hij groette Krylow en begon haastig koude coteletten naar binnen te werken.

— Waarom ben je zo laat, Misja? — vroeg Jewgenia Iwanowna.

— Je wist toch, dat ik Nadja weg moest brengen en vandaar is het met de trolleybus nog bijna een uur, — antwoordde hij met een mengeling van verlegenheid en ergernis.

Toen vertelde hij Krylow, dat de professor van hun instituut deelnam aan het uitwerken van projecten voor hoogbouw. Krylow luisterde met

belangstelling en knikte. Misja, blij dat hij een dankbare toehoorder gevonden had, zei geestdriftig:

— De universiteit zal naar vorm en inhoud het eerste gebouw zijn, dat de idee van het communisme tot uitdrukking brengt...

— Natuurlijk, — zei Krylow en keek ineens op de klok: — Nee maar, al kwart over twee! Neemt u me niet kwalijk, Jewgenia Iwanowna, dat ik u zo geplaagd heb. Zo gaat het, wanneer oude schoolmakers elkaar ontmoeten...

Op straat was het nog warmer dan 's avonds: de Zuidenwind haastte zich Moskou de lente te brengen. Krylow ging lopend naar huis. Hij dacht nergens aan en ademde gretig de scherpe, prikkelende lucht in.

Toen hij de vestibule inkwam, ontving Tomka hem geestdriftig. Twee jaar geleden had Krylow deze dakloze hond opgenomen. Het was een oude waakhond met verstandige, listige ogen, een grijze vlek op zijn zwarte snuit en korte kromme poten. Krylow placht te zeggen: „Een kruising van een jachthond en een taks, om zo te zeggen een nieuw ras...” Aan zijn kennissen legde hij uit, dat hij zich de hond aangeschaft had, omdat hij graag op jacht ging en Tomka was een echte jachthond. In werkelijkheid had hij de hond genomen, omdat de eenzaamheid hem drukte. Het verheugde hem, dat Tomka hem luidruchtig begroette, zich 's nachts steeds omdraaide, snurkte en af en toe in zijn slaap blafte... Nu draafde Tomka als een wilde de kamer rond, tot hij, hijgend en met de rode tong uit zijn bek hangend, bleef liggen. „Je gedraagt je als een jonge hond,” — mopperde Dmitri Alexejewitsj tegen hem en dacht: hij is net als ik, hij wil er niet in berusten, dat de oude dag aangebroken is. Dat is het hele ongeluk: het hart is niet oud geworden, je loopt en springt rond en windt je op, maar de kracht van vroeger ontbreekt.

De student, die op de kamer van Natasja woonde, was nog niet thuis. Krylow grijsde: hij moest zeker een of andere Nadja of Masja naar huis brengen. Zou een jong mens dan in zo'n nacht thuis moeten zitten? Hij liet Tomka uit en ging toen zitten lezen: in slapen had hij geen zin.

Wanneer Krylow een roman las, die hem boeide, kreeg hij dikwijls meningsverschillen — niet met de schrijver, maar met de helden. Zo ging het ook nu; plotseling nam hij zijn bril af en begon in zichzelf pratend tegenwerpingen te maken: nee, kameraad Listopad, dat gaat niet... Uw moeder is een prachtvrouw, daar zou u wat van kunnen leren. Uw gestorven vrouw hebt u niet begrepen... Zeker, een mens is moeilijker te begrijpen dan een machine, maar u bent immers communist, dat legt u zekere verplichtingen op...

Hij legde het boek weg en ging naar het raam. Het begon te dagen. Voor hem lag Moskou, grote nieuwe gebouwen, daartussen de huisjes uit zijn kindertijd en in de verte — hij raadde er meer naar dan dat hij het zag — de rivier, de brug en de toren van het Kreml. Hij moest er aan denken, hoe vaak hij met zijn vrouw bij dat venster had gestaan.

Warja zei dan altijd: „Onze woning is klein, maar het uitzicht is prachtig...” Hij dacht aan Warwara Iljinitjsna met zo'n tederheid, dat Moskou voor een ogenblik schuilging als in een nevel. Hij voelde Warja naast zich en streelde haar tengere hand. Aan haar ringvinger droeg ze altijd een ringetje met een turkoois, een geschenk van haar moeder. Mijn lieve Warenka, wat hebben wij samen een prachtig leven gehad!...

Als ik verlof krijg, ga ik naar Natasja. Waarschijnlijk komt Wasia daar ook heen... Een ogenblik was Krylow somber gestemd: ze zullen geen tijd voor me hebben... Natasja was nu volwassen. Zaterdag was ze jarig, hij mocht wel niet vergeten een telegram te sturen, — negenentwintig jaar. Het is een prima vrouw... Niet omdat het mijn dochter is, maar ze heeft een groot hart. Als Listopad zo een getroffen had, zou ze hem wel wat bijgebracht hebben. Dat is geen Nonna, niet alleen maar een formule. Natasja is levendig en vurig, en als ze liefheeft, dan is ze niet zuinig met haar gevoelens en meet niet met grammen... Waska zal ook wel flink zijn, lijkt me. Waska zou ik erg graag eens willen zien. Ze zijn alweer een half jaar weg...

Dmitri Alexejewitsj verafgoodde zijn kleinkind; het leek hem, of hijzelf Wasenka was, alleen in „een verbeterde uitvoering”. Het knaapje was levendig, zat geen moment stil, vroeg onophoudelijk: „Waarom?”, gold als de grootste belhamel in de klas, maar leerde goed — hij nam alles snel in zich op. Hij hield van tekenen en beeldde altijd schepen uit. Misschien wordt hij zeeman, dacht Krylow. Had hij niet pas nog een brief gestuurd? „Grootvadertje, stuur me krijtjes en vishaakjes,” en daaronder waren een door de storm opgezweept zee, rotsen en op de top van een hoge golf een schip met een rode vlag getekend. Waar haalt hij het vandaan? — dacht Dmitri Alexejewitsj verbaasd. Hij heeft hoogstens een eendenvijver gezien, maar hij moet beslist de zee tekenen...

Onder zijn raam verschenen de eerste voorbijgangers. Het zonlicht werd door de vensters weerkaatst. Net de vuurgloed van een brand. Rozerood en warm lag Moskou daar... Hij moest beslist een paar uur slapen, morgen viel er weer veel werk te doen. Wat morgen — vandaag...

Hij bedacht, dat er een lange, drukke, maar interessante dag voor hem lag: twee operaties, een voordracht, een vergadering van het ziekenhuispersoneel. Er lagen wellicht nog honderden van zulke dagen voor hem. Hij wist, dat hij ziek was en dat hij zich niet mocht oververmoeien. Dat zeiden de artsen en dat schreef ook Natasja. Het was nu alleen geen tijd om uit te rusten... Ik hoef maar in een sanatorium terecht te komen — en ik laat me gaan. Wij moeten onszelf vast in de hand houden, Dmitri Alexejewitsj, eindigen zoals we begonnen zijn — uit volle borst...

Bij het inslapen schoot hem de Fransman te binnen en hij had medelijden met hem. Hij heeft goede ogen, maar zijn leven is afschuwelijk. Dat agentschap, die Amerikaanse journalisten en zijn opvatting over de oorlog. Je kon zien, dat deze man het steeds benauwd had. Een soort

onvruchtbare opvliegendheid. Hoe kan men zo leven? Hij moest iets overnemen van deze wereld — rozerood en warm...

Hij dacht zijn gedachten niet ten einde: hij was ingeslapen.

33

Professor Sjebarsjin reed van de vergadering naar huis. Hij verheugde zich erop de rest van de avond met zijn vrouw te kunnen doorbrengen. Het was nu nog vroeg — half elf... Hij had het gevoel, of hij Ljolja iets zeer belangrijks moest vertellen, maar hij omhelsde haar en zei: „Weet je, Ljolja...” — en zweeg. Hij voelde zich gelukkig, omdat ze bij hem was, omdat hij zich noch naar de academie noch naar het vliegveld hoefde te haasten. Hij bekeek haar gezicht, dat als van binnen uit verlicht werd — de grote grijsblauwe ogen straalden, — en hij dacht: wat een geluk bezit ik toch!...

— Weet je nog, hoe we elkaar in Nowosibirsk ontmoet hebben? Jij kwam op me toe en zei: „Professor Lobow heeft me verzocht u te berichten, dat hij alle moeilijkheden ten spijt verder werkt aan het vraagstuk van de bosaanplantingen. Ik ben gisteren uit Leningrad aangekomen... Ik weet niet, of ik gezegd heb, dat Lobows manuscript gevonden is. Veel van dat, waar hij over geschreven heeft, wordt nu verwezenlijkt. Hij had een bewonderenswaardige wilskracht, hij stierf aan dystrophie, maar zijn laatste aantekeningen waren vier dagen voor zijn dood gemaakt...”

De telefoon ging.

— Voor jou...

Hij ging naar het toestel:

— Goed, over twintig minuten ben ik er.

Hij omhelsde zijn vrouw.

— Wacht niet op me — het zal wel lang duren... Misschien rijden we Zondag naar ons buitenhuisje. Als ik alleen maar niet ergens heen moet vliegen...

Professor Sjebarsjin was in 1942 getrouwd met een studente, die geëvacueerd was uit Leningrad. Hij was toen vijfenveertig jaar en Ljolja vierentwintig. Hij meende aanvankelijk, dat het leeftijdsverschil een onoverkomelijke hindernis was. Hij had geprobeerd zijn gevoelens te onderdrukken, twee maanden lang was hij haar uit de weg gegaan. Zijn hart had vroeger nooit werkelijke stormen doorgemaakt en hij leed onder deze liefde, die hem zo laat in zijn leven overviel, als aan een ernstige, moeilijk te genezen wonde. Hij zei tegen zichzelf, dat hij niet het recht had het lot van zo'n jong meisje aan het zijne te binden en dat zijn hartstocht lachwekkend

was, zo niet misdadig. Op een avond kwam Ljolja hem opzoeken. Hij kwam zwijgend de kamer binnen. Hij begon haar te vertellen dat hij haar bezig, het was trouwens beter elkaar niet te zien, hij moest naar huis te gaan, hij smeekte het haar. Zij bleef zwijgen. Hij ging op haar toe en zag, dat zij schreide. Hij zei: „Weet u niet hoe, als ik u ontmoet mocht hebben.” Zij antwoordde zachtjes: „Ik kan niet anders.” Een jaar later kregen ze een zoon, die ze Konstantin noemden en die van zijn vader de bijnaam Kocksa kreeg. Ljolja voltooide haar studie en ging in een laboratorium werken. Ze ging steeds meer van haar man af en hij hield van haar met de tederheid en de bijgelovige hartstocht van een niet meer jonge man. Hun leven bracht met zich mee, dat het hun gelukte samen te zijn: de professor bleef van tijd tot tijd 's middags thuis, maar Ljolja ging al vroeg naar haar werk. Ze verheugden zich 's avonds avond en ieder uur, als over een geschenk.

Toen professor Haynes in 1946 Moskou bezocht, wilde hij Sjebarsjin met wie hij een jaar tevoren in Boston kennism gemaakt had, bezoeken. Ze onderhielden zich vriendschappelijk met elkaar, maar ze konden elkaar niet begrijpen, ofschoon Sjebarsjin zich vlot in het Engels wist uit te drukken. Professor Haynes deed denken aan de abstracte, eenzijdige en verstrooide geleerde, die alles vreest, wat buiten zijn studieruimte ligt, zoals deze dikwijls in boeken beschreven wordt, waar hij de lezers medelijdend stemt door zijn hulpeloosheid in het dagelijkse leven. Tijdens zijn verblijf in Amerika had Sjebarsjin geleerden ontmoet, die op Haynes leken. De biologen onderhielden zich gaarne met Sjebarsjin over de erfelijkheid, over de genen en over het feit, dat zijn boek buitengewoon interessant was, maar toch veel aanvechtbaars bevatte. Maar toen Sjebarsjin uit het probeerde te krijgen, hoe zij zich de praktische toepassing van de biologie voorstelden, antwoordden zij, dat dat hun terrein niet was. Maar ze vraagstukken, waar hij belang in stelde, hielden zich daar precies bezig, die over een uiterst beperkte kennis beschikten. Toen Sjebarsjin aan een practicus vroeg, wat hij dacht van de strijd om het bestaan tussen de soort en tussen verschillende soorten in de plantenwereld, kreeg hij niet begripend zijn schouders op. Sjebarsjin vertelde later aan zijn vrienden: „Prachtige universiteiten, bewonderenswaardig goed ingericht laboratorium, dat is buiten twijfel, maar de biologen zitten thuis in hun studeerkamer, terwijl de mensen, die met de levende objecten zelf te doen hebben, zo goed als niet over de wetenschappelijke vraagstukken na denken...” Professor Haynes was een belangrijk antropoloog en Sjebarsjin moest zich met hem over de antropogenetische problemen iets anders interesseerde Haynes niet. Het verbaasde de Amerikanen, dat de Sowjet-agrobioloog een niet onaanzienlijke kennis bleek te hebben van de anthropologie en van kunst en economie op de hoogte was. Toen hij bij Sjebarsjin thuis kwam, zei hij verbaasd: „Hoe kun je hier werken?” Sjebarsjin lachte: „Ik ben er aan gewend.” Hij woonde in de eerste etage

en Moskou golfde, lawaaide en dreunde als een reusachtige menselijke zee van de morgen tot de avond onder zijn ramen langs. Sjebarsjin onthaalde Haynes op een diner: er werden veel voorspijzen opgediend, er was wild en een pittige, Abchazische wijn. Ook onder het eten had Sjebarsjin geen rust: steeds ging de telefoon en werden er brieven gebracht. Hij legde Haynes uit, dat hij vele plichten had, die geen verband hielden met zijn wetenschappelijk werk: hij was afgevaardigde en maakte deel uit van het Comité voor Stalinprijzen, en schreef nu en dan voor de krant. Na het eten ried Sjebarsjin zijn gast aan naar het Bolsjoi-theater te gaan — vandaag werd „Gisèle” gegeven met Oelanowa. Haynes verbaasde zich nogmaals: Sjebarsjin had grote bewondering voor ballet. „Ik zou graag met u meegaan, — zei Sjebarsjin, — maar ik kan niet — vanavond moet ik naar Leningrad.” Haynes vroeg aan Sjebarsjin, of hij vaak moest reizen; deze antwoordde: „Ik zal het even uitrekenen. Dit jaar ben ik tweemaal in Leningrad geweest, ik heb een reis gemaakt naar Roemenië, toen naar Odessa, naar Saratow, naar Omsk en naar Astrachan. Ik geloof, dat dat alles is...” — „Ik heb gehoord, dat u een nieuw werk voor de druk gereed maakt, — zei Haynes, — wanneer schrijft u dan?” Sjebarsjin lachte: „Wanneer ik een tafel en een paar vrije uren voor me heb. Overigens gaat het ook zonder tafel... Van de zomer ben ik naar Omsk gevlogen en in het vliegtuig had ik gelegenheid om iets te doen...” Toen professor Haynes Adams over zijn indrukken van Rusland vertelde, moest hij weer aan Sjebarsjin denken: „Ik matig me geen oordeel aan over wat „agrobiologie” is, — dat ligt te ver buiten mijn vakgebied, misschien is het een stap vooruit, misschien is het alleen maar een propagandistisch modenieuwtje. Maar in ieder geval hebben ze vele talentvolle mensen en een reusachtig arbeidsveld. Ik persoonlijk evenwel zou daar niet willen werken.”

Maar Sjebarsjin zou voor niets ter wereld zijn rusteloze leven willen ruilen voor de stille werkkamer van professor Haynes. Hij zag, hoe een heel volk aan de beschermende bosgordels werkte — geleerden, mensen van de kolchozen, ministers, agronomen, tractorbestuurders. Er was een directe band tussen het wetenschappelijke werk van Sjebarsjin en de bosaanplant. Waar zijn voorgangers over gedroomd hadden — Dokoe-tsjajew, Kostytsjew, Timirjazew en Williams, — werd thans verwezenlijkt. Er was een staat geboren, die in staat was de ongenaakbare natuur te lijf te gaan. De Sowjet-biologen toonden aan, dat er geen sprake was van concurrentiestrijd binnen de soort en bewerkten daardoor het overgaan op het nestgewijze zaaien. Van de nachten, die hij achter zijn schrijftafel doorgebracht had, van de bladen van zijn manuscript, van zijn waarnemingen, proeven en overpeinzingen liep een weg naar de onafzienbare, door de zon verzengde, met woestijnzand overstoven steppen, overwoekerd door kweek en zegge, en vandaar naar de steppen van morgen, die door groene muren tegen de droge wind beschermd, een

van de korenschuren van de wereld zullen worden.

Nooit zou hij de dag vergeten, dat hij op het Kreml moest komen. Het voorbereiden van zijn voordracht maakte hem nerveus: het moest zeer kort zijn. Diezelfde dag had hij in de krant het telegram over het ontwerp voor een militair bondgenootschap gelezen: Truman deed het voorstel West-Europa te bewapenen en wapens te sturen naar Griekenland en Turkije, hij hield vast aan de strijd tegen het communisme en zei, dat de landen, die de Amerikaanse levenswijze niet aanvaardden, een bedreiging vormden voor de beschaving. Sjebarsjin vroeg zichzelf af: mag men mensen, die aan het hoofd van de staat staan, lastig vallen met uiteenzettingen over zaaimethoden? Hij was opgewonden en begon onsamenhangend. Stalin zei: „Haast u zich niet, kameraad Sjebarsjin. Het is een zeer belangrijk vraagstuk. Ik heb uw boek gelezen en vind ook, dat het zaaien van eiken in nesten moet gebeuren...” Sjebarsjin begon over de betekenis van de eik, de weldadige invloed van enige soorten bomen en struiken als deze in de nabijheid van eiken geplant werden en verklaarde, dat voor de zandgronden de den de aangewezen boom was. Er tussendoor werden vragen gesteld. Sjebarsjin had Stalin zo goed mogelijk in zich willen opnemen, maar hij werd geheel door zijn uiteenzettingen in beslag genomen. Stalin wees hem op een kaart acht grote bosgordels aan: zijn hand ging van Kamysjin naar Stalingrad en van Stalingrad naar Tsjerkessk. Geen moment wendde Sjebarsjin zijn blikken van die hand af. Er ging hem door het hoofd: zo heeft hij zeker ook destijds de verdedigingslinie aangewezen... Stalin zei echter: „Vijftien jaar is lang genoeg. Maar dan moet er hard aangepakt worden.” Sjebarsjin dacht: wat een kracht en wat een rust!

Ook nu moest hij aan die avond denken, terwijl hij zich naar de zitting haastte. Er zou een samenvatting gegeven worden van de voorbereidingen, die tijdens de winter getroffen waren. Hier en daar was men reeds met de uitzaai begonnen, maar het gevaar bestond, dat men in enkele streken te laat zou beginnen. De weerkundigen voorspelden een droog voorjaar en beloofden pas voor Juni regen. Als men de geschikte tijd voorbij liet gaan, dan zouden de jonge planten verbranden...

Moskou was nog niet tot rust gekomen: het vroeger voorjaar maakte de straten onrustig. De ramen van de hoge huizen straalden licht uit, en Sjebarsjin dacht: wat een mensen allemaal! Ze slapen niet, maar lezen of debatteren, de één lacht, de ander zucht... Hij voelde, hoe reusachtig groot de stad was, hoe bont en samengesteld. En daarbuiten — velden, bossen en steppen. Een groene gordel... Vijftienduizend driehonderd kilometer — dat is verder dan hiervandaan naar Londen... Hoe groot is ons land, dat merk je, wanneer je naar Irkoetsk vliegt of naar Tasjkent, — daar komt geen eind aan. In zo'n land kun je dwalen en je vergissen, maar klein kun je hier niet zijn — alles krijgt er een ander rhythme door. Een heel leven en dat is nog niet genoeg... Gisteren vroeg Koeksa

„Papa, groei je ook nog, of ben je uitgegroeid?" Over twintig jaar zal Koeksa over het Rode Plein rijden en dan zullen daar dezelfde torens staan, de Basilius-kathedraal en de sterren. Maar het bos is dan al in de hoogte geschoten...

Een kwartier later zei hij: „Het instituut van Odessa voltooit de uitzaai — honderdvijfentwintig hectaren... Rostow moet voortmaken... Niet op alle machine-tractoren-stations wordt het belang van de taak ingezien... Uit het gebied van Penza heeft men opgebeld, dat zij tot dusverre geen instructies van Lysenko hebben gekregen..."

Toen hij thuiskwam, zag hij in de slaapkamer licht branden. Vreemd, waarom sliep Ljolja niet? Al over tweeën.

— Ik kon niet slapen, — zei ze, — ik heb gelezen... Zal ik nog thee warm maken?

Hij knikte: hij wilde nog wat met haar samenzijn. Hij bekeek haar gezicht. Nu eens keek ze somber, dan weer glimlachte ze. Hij kon uren naar haar kijken, maar als hij weer alleen was, spande hij zich vergeefs om haar beeld voor zijn geest te halen. Ze had een buitengewoon expressief gezicht. Het leek hem soms, of zij vele verschillende gezichten had. Misschien kon je haar daarom zo moeilijk op foto's herkennen. Sommigen vonden haar mooi, anderen haalden de schouders op: hoe kan men zo iemand mooi vinden? Sjebarsjin zag haar, zoals anderen haar nooit zagen en toch vond hij, dat hij haar niet kende en ook nooit zou leren kennen.

Er lag een lichte schaduw over het gezicht van Ljolja; hij voelde, dat er iets was, dat haar bezwaarde.

— Hoe is het met Koeksa?

Ze deed zachtjes de deur van de kinderkamer open. Koeksa lag op zijn rug te slapen, zijn hoofd hing wat achterover, en één been stak onder de deken uit. Hij leek op zijn moeder. Sjebarsjin glimlachte: nog een gezicht van Ljolja...

Ljolja had de waarheid gesproken: ze had niet geslapen, het was haar plan om te wachten. Misschien kwam Aljosja wel niet zo laat thuis. Ze nam een aflevering van het tijdschrift „Nowy Mir", las twee verhalen en vergat de inhoud dadelijk weer. Toen ging ze aan haar werk en noteerde in een schrift gegevens over de heterosie bij vegetatieve hybriden. Toevallig werd ze afgeleid en zag ze de „Prawda" liggen. Het bleek een krant van gisteren te zijn, ze zocht de krant bij elkaar en begon dadelijk een correspondentie uit New York te lezen, waarin de rede van senator Low geciteerd werd: „Het is heel goed mogelijk, dat wij ons niettegenstaande onze vredelievendheid genoodzaakt zullen zien een aantal atoombommen op de grote Sowjet-steden te laten vallen..." Ljolja legde de krant weg en nam opnieuw haar schrift ter hand, maar ze kon er haar aandacht niet bij houden. Waarom zeiden ze dat? Begrepen ze werkelijk niet, dat de oorlog onherroepelijk op henzelf terug zou slaan, als ze

begonnen? ... Ze dacht aan Leningrad, waaruit zij in het voorjaar van 1942 geëvacueerd was. Toen ze voor haar vertrek professor Lobow bezocht, was het donker en koud bij hem geweest. Op zijn schrijftafel lag tussen de boeken een stuk klef brood — het dagelijks rantsoen. Zijn vrouw was twee maanden tevoren gestorven. Haar foto stond op het bureau. De professor weigerde te vertrekken. Hij zei, dat men de jongeren moest redden, dat er iemand moest achterblijven en dat hij het uitstekend kon volhouden. Hij wist, dat hij het niet lang meer zou maken, maar hij ging door met zijn werk. Zou een Low zich dergelijke ontberingen en een dergelijke kracht kunnen voorstellen? ... Ljolja liet de oorlogsjaren aan zich voorbijgaan: onverwarmde huizen, hongerige kinderen, „Burgers, luchtalarm“, evacuatie, het wachten op de post, de grijze met lijm dichtgeplakte enveloppe — de brief van de commandant: Ljolja's broer bij Kertsj gevallen.

Het werd haar vreemd te moede. Zij ging naar de kinderkamer en stond lang naar Koeksa te kijken. Hij werd wakker van het licht, maar sloiep dadelijk weer in. Ze dwong zichzelf aan het werk te blijven. Toen kwam Aljosja thuis.

Ze sprak niet met hem over haar gedachten. Hij vertelde over de zitting. Hij moest waarschijnlijk naar Rostow ... Ineens schoot hij in een lach:

— Weet je, Ljolja, toen ik vandaag onderweg was, stelde ik me voor, hoe Koeksa over twintig jaar zou zijn ... Dan zal hij zich waarschijnlijk verbazen, als hij nadenkt over dat, waar ik me mee bezig gehouden heb. Hij zal dan over de droogte lezen, zoals wij over de pest lezen.

Ljolja keek somber:

— Daarentegen zullen hem de verhalen over de atoombom of over de bacteriologische oorlog zo alledaags voorkomen, als ons de mededeling, dat de bandiet een mes of een revolver bij zich had ... Soms denk ik, dat de wetenschap de mensen goede en kwade dingen schenkt, maar nu komt het me voor, dat het kwade overweegt ...

— Dat is niet de schuld van de wetenschap. Iedere ontdekking kan in handen vallen van schurken. Gutenberg kon moeilijk een Goebbels voorzien ... Ik houd veel van de sage van Prometheus. Hij ontstol de goden het vuur en bracht het naar de mensen. Daarvoor werd hij aan een rots geklonken en een adelaar vrat aan zijn lever. Hoe denk je, dat Prometheus zich voelde, toen hij hoorde, misschien wel van diezelfde adelaar, dat de waanzinnige Herostratus, verteerd door eerbij, de tempel van Diana in brand stak of dat Xerxes Athene in de as legde? Iets dergelijks moeten nu de geleerden voelen, die aan het probleem van de atoomsplitsing gewerkt hebben ...

— Aljosja, denk je, dat ze het zullen wagen? ...

— Naar mijn mening zijn de Amerikanen goede mensen, ik heb een prima indruk van ze gekregen. Zij hebben veel kluisdijks over zich, ik

heb dikwijls om hen moeten lachen. Als om Koeksa... Natuurlijk is daar ook veel, dat niet deugt, zoals de behandeling van de negers, maar het volk is goedhartig en onbevangen. Ze zijn ook lichtgelovig als kinderen. Daar wordt misbruik van gemaakt... Ik geloof, dat het allemaal een kwestie van tijd is. Ze zijn niet gelijkmatig gegroeid. Ze zijn op een of andere wijze van arme duivels, die de oceaan overgestoken waren om hun geluk te beproeven, met één slag een reusachtige natie geworden. Ze zijn erin geslaagd om wolkenkrabbers te bouwen, een hoogontwikkelde techniek te scheppen en een comfort, waar men in Europa niet van droomt. Ze hebben de bom voor Hiroshima geproduceerd, maar ze hebben er geen idee van, wat cultuur is — en dat dit niet alleen een „kunstmatig klimaat” of een vliegtuig met een bar is. Veel vruchten zien er bij hen groter en indrukwekkender uit dan in Europa, maar ze bezitten smaak noch aroma — ze rijpen te snel. Zo is het ook met henzelf — ze zijn te snel gerijpt...

— Dan is het ook niet moeilijk hen op te stoken...

— Dat is zo. Toch geloof ik niet, dat het hun gelukken zal... Ik heb daar eerlijke mensen ontmoet met een eigen mening. Het volk wil geen oorlog. Welk volk wil trouwens wel oorlog?... En dan, — dreigen is goedkoop, maar een vechtpartij beginnen valt zwaarder...

— Aljosja stoort het jou niet in je werk?

Hij moest aan de hand denken op de landkaart en glimlachte.

— Herinner je je nog, dat ik je vorige herfst verteld heb, dat wij op het Kreml ontboden waren? Dat was op dezelfde dag, dat in het Westen alle mensen bij de radio zaten — Truman legde een verklaring af over zijn „leer”. Hij sprak over steunpunten, bewapening en oorlogsdreiging. Maar wij zaten daar en beraadslaagden, welke bomen het beste geschikt waren voor de desbetreffende gebieden.

— Toen jij er niet was, dacht ik aan professor Lobow. Je hebt me zelf aan hem herinnerd... Hij zei: „De omstandigheden zijn niet erg gunstig, maar ik ga door met mijn werk. Aan de oorlog komt een einde, en dan komt het vraagstuk van bosaanplantingen beslist aan de orde...”

— Dat is het juist. Laten we eens aannemen, dat noch Europa, noch de verstandige mensen in Amerika zelf, noch onze kracht hen kan weerhouden. Laten we aannemen, dat ze beginnen. Het laatste woord zal toch door ons gesproken worden. Dat betekent, dat we voor Koeksa de bossen moeten aanleggen... Je had het over Lobow. Dat was een man van de oude generatie, negen jaar ouder dan ik. Maar zijn de jongeren soms minder? Ik heb een assistente gehad, een meisje van jouw leeftijd. In de herfst moest er iemand naar het minst aantrekkelijke bosstation gestuurd worden. Aan het einde van de wereld — zestig kilometer van de spoorweg, slechts weinig mensen, de houtvester daar was naar ons toegekomen, een echte os. Kortom, je kunt je voorstellen hoe het leven daar was... Ik had haar op een concert leren kennen — jij was toen juist op een

nuchter: „Schipbreuk.” Natasja was niet thuis. Marfa Ignatjewna trok Wasia droge kleren aan. 's Avonds voelde hij zich ziek. Natasja mopperde op hem; hij antwoordde: „Zo gaat het op het water altijd. Je hoeft niet boos te zijn, ik ben immers niet verdronken...” Natasja wreef hem in met vet, gaf hem een aspirientje en dekte hem warm toe. De volgende dag constateerde de arts longontsteking. De jongen werd naar het ziekenhuis gebracht.

Natasja was er zeer van ontdaan, maar ze liet het niet merken. Het uitzetten van de eikels was begonnen en niemand kon haar vervangen. De hele winter lang had Nikitin gezegd, dat het in nesten zaaien onzin was. Dat leek op papier wel mooi, maar het ene boompje zou het andere verstikken. Het kon alleen door stekken te zetten. Natasja trachtte hem te overtuigen en herhaalde alles, wat ze gehoord had. Hij glimlachte spottend, maar op een keer werd hij boos en zei: „U moest tulpen gaan kweken, maar geen bos aanleggen...” Natasja gaf het niet op, zij herinnerde zich, hoe professor Sjebarsjin placht te zeggen: „Het zal grote moeilijkheden met zich mee brengen, de mensen zijn gewoon bomen van verschillende soorten afzonderlijk te planten...” Gorlenko ondersteunde Natasja. De secretaris van het rayoncomité bromde, nadat hij beide partijen aangehoord had: „Dat is wat men noemt een ingewikkelde zaak.” Meer wilde hij er niet aan toevoegen. Een week later reed hij naar het bosbouwstation en na de staf bijeengeroepen te hebben, zei hij: „Het is heel eenvoudig, het zaaien moet nestgewijze geschieden. Afzonderlijke bomen houden het hier niet uit...”

Nu kwam de grote proefneming. Nog een dag van tevoren had Nikitin tegen Natasja gezegd: „Terwille van de discipline zal ik me onderwerpen, maar er kan niets goeds van komen.” Natasja wist, dat ze zich op hem niet kon verlaten. Zij moest zelf op de uitzaai toezien. Zij trachtte zichzelf gerust te stellen: Wasia werd in het ziekenhuis goed verzorgd, maar het viel haar toch zwaar. Zij werkte tot het donker was en reed dan op een vrachtwagen naar het ziekenhuis. Ze durfde de dokter niet te vragen, hoe het met Wasia was. Hij van zijn kant zei ook niets, maar tenslotte zei hij somber: „De toestand is ernstig, maar maakt u zich niet ongerust.” Natasja was geheel met stof bedekt. Ze waste zich, trok een witte jas aan en ging de ziekenzaal binnen. Wasia bevond zich half in een droomtoestand, half in bewusteloze toestand. Hij deed zijn ogen geregeld open, maar herkende zijn moeder niet. Hij vroeg wat te drinken. Natasja bleef tot vijf uur bij hem zitten, dronk een beker melk en zonder thuis geweest te zijn, reed ze naar Bezymjonka, waar juist gewerkt werd.

Zo leefde ze vier dagen: overdag zette ze eikels, 's nachts zat ze bij Wasia. Toen ze de derde avond kwam, was hij blij, dat ze er was. Hij maakte zich druk en zei al maar, dat hij er niets aan kon doen, dat er gaten in het vat waren en dat er een storm opgestoken was. Hij zei een paar keer teder „mammie” en begon toen weer te ijlen.

Op de sowchoz had men beloofd dertig werkers te sturen, maar ze kwamen niet. De brigadeleidster Sjoera, op wie Natasja zo getekend had, bezeerde haar hand. Nikitin hield vol, dat ze niet zo'n groot oppervlak konden nemen: als ze zich inspanden, zouden ze misschien tachtig hectaren aankunnen, maar tweehonderdtachtig, dat ging alleen op papier. Natasja moest de mensen geruststellen, hun hoop geven en aansporen, maar het was alsof er een zware last op haar drukte. Zelfs gedurende die dagen ver in het verleden, toen ze dacht, dat de grote Wasia gevallen was en ze stilletjes gesprekken voerde met de kleine Wasia, kon ze zich niet voorstellen, dat ze zoveel van haar zoon zou houden. Toen was hij haar hele hoop, tijdelijk zelfs de rechtvaardiging van haar leven, maar nu was hij een klein mens, Wasia, of zoals ze hem in ogenblikken van grote vertedering noemde: Wasili Wasiljewitsj, met een karakter, met hartstochten, met een menigte leuke en ontroerende verhalen, met treffende uitspraken, waar Natasja zich mee amuseerde of die haar te denken gaven. Wat een ongeluk, wat een vreselijk ongeluk, zei ze bij zichzelf, als ze een moment vrij was, maar dan keerde ze dadelijk weer tot haar werk terug: „Ziet u, waar het afgezet is? In ieder gat doet u zeven eikels, niet minder...”

Tegen de avond van de vierde dag was de uitzaai voltooid. Dat was op Zaterdag en de hele Zondag bracht Natasja in het ziekenhuis door. Ze had de indruk, dat Wasia vast sliep. Een paar maal ging ze de dokter halen en vroeg dan hoopvol: „Denkt u niet, dat het beter met hem gaat? Hij heeft immers nog geen keer zo geslapen — de vorige nacht draaide hij zich al maar om en deed hij steeds zijn ogen open...” De dokter zei mopperig: „Windt u zich toch niet zo op. Morgen of overmorgen kunnen we meer zeggen...”

's Nachts viel Natasja op haar stoel in slaap. Toen zij haar ogen opendeed, zag ze, dat Wasia naar haar keek. Hij lachte haar toe en zei: — Waarom slaap je niet in een bed? Daar staat er een leeg — ga daar maar in liggen...

De dokter was van nature een knorrig mens. Of hij zei tegen de zieke: „Een kleinigheid, een laxeermiddel en het is voor elkaar,” of hij was van mening, dat de patiënt zou sterven. Maar nu zei hij tegen Natasja:

— Gaat u maar naar huis, kleedt u zich uit en slaapt u een beetje. Uw Wasia is er doorheen...

Natasja moest plotseling op een krukje gaan zitten en barstte in tranen uit. De dokter zei verstoord:

— Ik zeg u toch: over een week zal hij weer rondspringen en weer in het water rollen... Dat heeft niets te beduiden, dat zijn zenuwen. Neemt u wat valeriaan, dan is het over.

Een week later kon Natasja Wasia mee naar huis nemen.

Met spanning wachtte ze op het kiemen. Toen Wasia weer beter was, dacht ze nog maar één ding: zouden de eikels het doen? Nikitin beweerde,

dat het slechte eikels waren geweest. Natasja wist, dat het niet zo was, maar toch maakte ze zich zorgen. Op 21 April waren ze met het uitzaaien klaargekomen, maar pas op 9 Mei vertoonden zich de eerste kiemplantjes. Natasja straalde. Wasia kwam naar haar toerennen en riep „Mama, de eikel is uitgekomen... Wanneer zal hij zo groot zijn als ik?” Ze begon te lachen: „Al gauw. Je zult nog wel eens bij hem achterblijven...”

Waarom had Nikitin in zijn kwaadheid tegen haar gezegd, dat zij beter geschikt was voor het kweken van bloemen dan voor het werk op een bosbouwstation? Ze was niet bang voor zwaar werk. Ze had het vorige jaar de hele zomer doorgebracht in de „Steensteppe” om practijk op te doen. In de herfst was de grote Wasia van Minsk naar Moskou gereisd en toen hij Natasja zag, had hij zijn handen in elkaar geslagen: „Je bent precies een negerin.” Dat viel bij de kleine Wasia zeer in de smaak en lange tijd noemde hij zijn moeder nooit anders dan negerin. Ze bleef de hele winter bruin. Ze meende op geen enkele wijze aanleiding te hebben gegeven voor de spot van Nikitin. Maar hij had nu eenmaal zijn opvattingen: zo was hij bijvoorbeeld van mening, dat een vrouw wel voor de landbouw geschikt was, maar niet voor de bosbouw en hij placht te zeggen: „Als meisje denkt ze alleen maar, hoe ze aan de man zal komen en als ze getrouwd is, wordt het nog erger — kinderen, een huishouden en nog van dit en dat meer...” Over Natasja had hij zich al dadelijk opgewonden: ze stamde uit Moskou, had om een of andere reden aan de universiteit gestudeerd, was getrouwd, — ze had, zou je zo denken, een rustig leven kunnen hebben, maar zij moest in dit driemaal vervloekte oord terechtkomen. Hij was een goed werker en ofschoon hij op het station schold en het driemaal vervloekt noemde, hield hij toch van zijn werk. Maar van nieuwigheden moest hij niets hebben en hij zei altijd: „Op papier ziet het er wel mooi uit. Ik ben zevenenveertig en weet me zo het een en ander te herinneren. Trouwde men niet tien keer achter elkaar? Dat heeft men gedaan en men was er trots op en zei, dat het nu uit was met de burgerlijke moraal. Maar probeer nu maar eens te scheiden... Je schiet er al je geld, tijd en gezondheid bij in en dan zeggen ze nog tegen je, dat er geen redenen voor zijn. Hebben we konijnen moeten kweken? Ik heb ze zelf gekweekt en verzorgd, tot die vervloekte dieren de geest gaven. Wie denkt er nu nog aan konijnen? De haas, dat is een andere zaak: je neemt je geweer en je krijgt hem gebraden en al op tafel. Nu hebben ze het nestgewijze uitzaaien bedacht. Maar een boom is geen mens. Een boom houdt er niet van, als hij zich niet roeren kan. Wlachowa heeft erop gestaan en er als een specht op gehamerd. Niets aan te doen, de nieuwste m-o-d-e...” Het woord „mode” sprak hij op zingende toon uit en om zijn afkeer van mode en nieuwigheden te onderstrepen, streek hij met zijn vlakke hand over zijn brede, opgeblazen gezicht. In Januari had Natasja een voordracht gehouden voor de kolchozboeren over de bosaanplantingen. Ook daar had

Nikitin wantrouwend tegenover gestaan: „U verspilt uw tijd voor niets, Natalja Dmitriëwna. Die kunt u toch niets bijbrengen. Die zaak is geheel aan ons collectief toevertrouwd. Het is al mooi, als de kolchozboeren hun graan afleveren.”

Op een keer kwam Nikitin Natasja thuis opzoeken. Ze hadden een lang gesprek over de kwaliteit van de eikels en hoe ze mycorrhize-aarde moesten aanvoeren. Nikitin was al van plan om weg te gaan, toen hij plotseling zei:

— U heeft zeer veel boeken, maar er is niet genoeg tijd om ze te lezen. Waarom sleept u ze overal mee?

Natasja moest lachen:

— Maar ik ben niet van plan om hier vandaan te gaan. Ik heb hier allerlei boeken — zowel vakliteratuur, als belletrie. Als u zin heeft, neemt u dan iets mee om te lezen.

Nikitin nam een boek van de tafel en sloeg het open:

Plots is de klare wind verstomd
En valt de avond, grijs en zwaar.
Een raaf, die in een den verzwond,
Roerde de droombeladen snaar...

— Wat is dat? — vroeg Nikitin.

— Een gedicht van Blok.

— Ken ik niet. Poesjkin heb ik gelezen. Nekrasow, Majakowski, Lermontow. Maar Blok ken ik niet. Vindt u dat mooi?

— Prachtig.

Nikitin streek met zijn hand over het gezicht, maar zei niets.

's Avonds zat hij de agronoom Gorlenko, met wie hij in één huis woonde, dwars:

— Ik zal er niets van zeggen, werken doet ze goed. Alleen is het geen werk voor een vrouw — vandaag hier, morgen daar. Weet jij, waarom ze zulke kolder leest? Begrijpen kun je het niet, een woordenspel.

— Ik zie er niets slechts in, — antwoordde Gorlenko. — Haar man is ver weg en hoe hier het leven is, weet je zelf. Nu en dan verveelt ze zich...

— Dat heeft niets met haar man te maken. Kijk haar maar eens aan. Haar werk is tiptop in orde, maar in haar ogen ligt zo iets... onbestemds...

Nikitin wist eigenlijk zelf niet, wat hem in Natasja ergerde. Was het misschien die stille, maar diepe vreugde over de wereld, die je in ieder van haar woorden proefde? Ze was vol vertrouwen en door dat vertrouwen voelden de mensen zich verplicht. Nikitin echter had geen gemakkelijk leven gehad. In zijn jeugd had hij gebrek geleden. De vrouw, die hij trouwde, was niet kwaad, maar ze was slonzig en luidruchtig.

Hun kind stierf aan hersenvliesontsteking. In huis was het lawaaiig en ongezellig. In de oorlog kreeg Nikitin een hevige zenuwschok en hij leed onder aanvallen van zware hoofdpijn. Tegenover alle mensen gedroeg hij zich wantrouwend, vooral tegenover vrouwen, die hij in een paar groepen indeelde: „kwikstaarten“, „babbelkousen“, „voddenraapsters“ en „feeksen“. Maar geen van deze onderscheidingen paste op Natasja en voor haar bedacht hij een nieuwe bijnaam: „filosoofje“ — misschien omdat ze zoveel boeken bezat, of omdat ze uit haar kindertijd de gewoonte overgehouden had om haar voorhoofd zo grappig te fronsen, als ze diep nadacht, of tenslotte omdat hij de nestgewijze uitzaai voor een hersenschim van betweters hield en dikwijls placht te zeggen: „Als een filosoof augurken teelt, komt er geen spat van terecht!“

Voor Wasia had Nikitin een zwak, hij zei „Een rakker, maar een prima jongen. Voor hem zijn er maar twee mogelijkheden: of hij wordt een beroemd man, of hij komt in de gevangenis...“ Toen Wasia ziek werd, zei Gorlenko tegen Nikitin:

— Zie je, hoe ze werkt! En toch heeft ze de hele nacht in het ziekenhuis gezeten — dat heeft Marfa Ignatjewna me verteld...

Voor het eerst voelde Nikitin zich zachter gestemd tegen Natasja. Hij had wel naar haar toe willen gaan om te vragen hoe het met Wasia ging, maar hij durfde niet. 's Avonds ging hij naar Marfa Ignatjewna.

— Wat verschrikkelijk... Hoe hoog was zijn temperatuur?... Ik heb een citroen meegebracht, die komt uit Moskou... Hij is eigenlijk wat verdroogd... Zegt u alleen niet tegen Natalja Dmitriëwna, dat ik hem meegebracht heb, zegt u maar, dat u hem bij iemand gekocht hebt...

Hij bleef mopperen. Van de uitzaai zou niets terecht komen. Maar zodra het licht werd, haastte hij zich naar Bezymjonka om te kijken, of de eikels nog niet opkwamen. Opgewonden en hoopvol wachtte hij erop: in stilte wenste hij, dat Wlachowa gelijk zou hebben.

Eindelijk ging hij naar Natasja toe:

— Over die eikels heb ik me onnodig bezorgd gemaakt. Kijkt u maar eens, hoe ze wortel geschoten hebben! Natuurlijk stap ik van mijn bezwaren nog niet af: we moeten eerst nog eens zien, of het ene boompje het andere niet verstikt. Maar de kiemkracht is verbazingwekkend, ik heb juist op het stuk grond van Sinitsyna een proef genomen: zesentachtig procent... Dat is dus iets, Natalja Dimitriëwna, waarmee we elkaar geluk kunnen wensen. (Hij had willen zeggen „u gelukwensen“, maar hij kon het niet.)

Natasja drukte hem stevig de hand:

— Alexander Jegorowitsj, ik wist immers wel, hoezeer u de eikels ter harte gaan... Ze zijn inderdaad prachtig opgekomen... Maar u moet nu een dag of twee rust houden — u ziet er vermoeid uit.

Bij het weggaan streek hij met zijn hand over zijn gezicht. Maar goed, dat ze niets gezegd had over die citroen!...

Maar Natasja piekerde: waarom waren de mensen toch zo moeilijk te begrijpen? Hoe vaak had Nikitin haar niet tot wanhoop gebracht. Een maand geleden, kort voor Wasia ziek werd, was ze bijna in tranen uitgebarsten. Waar alle mensen bij waren, had hij gezegd: „De eikels zijn te licht, ze zijn waarschijnlijk te vroeg geraapt. Voor de uitzaai in de herfst, begin September, zouden ze gedeugd hebben, maar nu zullen ze wel niet meer kiemen. Ik vraag Natalja Dmitriëwna om excuus, als ik gelijk de raaf haar droombeladen snaar geroerd heb...” Niemand behalve Natasja begreep die laatste woorden. De belediging dreef haar het bloed naar het hoofd, maar ze beheerste zich en begon aan te tonen, dat het gewicht van de eikels normaal was en dat ze bij het verzamelen rijp genoeg geweest waren, om te kunnen overwinteren. 's Avonds toen ze thuis was, moest ze er aan denken: waarom heeft hij een hekel aan me, wat heb ik hem gedaan? En nu kwam hij ons feliciteren... Papa zei altijd: het is gemakkelijker Amerika te ontdekken dan zijn buurman te begrijpen...

Natasja moest er aan denken, op hoeveel wantrouwen zij stuitte. De mensen zeiden: een waanzinnig idee, we moeten natuurlijk bossen aanleggen, alleen niet hier. De bodem kun je niet veranderen met wetten en verordeningen. Wat voor bomen zouden hier nu kunnen groeien?... Natasja moest urenlang uitleggen. Zij voelde, dat ze spottend werd aangehoord. Maar nu maakten diezelfde mensen zich zorgen, of de kiemen de zomer wel zouden doorkomen en teder hadden ze het over „onze kleine eikjes”...

Op de kolchoz „Krasny Loetsj” wilde men geen eikels samen met zomerkoren zaaien. Ze zeiden: „Waar een boom staat, daar kan geen graan groeien, een boom verstikt zelfs aardappelen.” Natasja reed vele malen naar de kolchoz, ze nam foto's mee van graanvelden in de „Steensteppe”, die gelijktijdig met bosaanplantingen gezaaid waren. De voorzitter van de kolchoz, een gewezen korporaal, keek haar listig aan, maakte geen tegenwerpingen, zei zelfs steeds er tussendoor „vanzelfsprekend”, maar eindigde iedere keer met de woorden: „Probeert u het toch eens bij u op het station, Natalja Dmitriëwna, dan kunnen de mensen het zien... Ik zie het wel in, maar de mensen verzetten zich er tegen... Natasja wilde er niet in berusten: men kon toch niet een heel jaar verloren laten gaan? Zij verzocht Gorbatsjow een algemene vergadering te beleggen. Ze sprak onsamenhangend, maar met vuur. Toen stond Anisimowa op, een heerszuchtige en strenge vrouw. (Tegen een fotograaf, die door de krant in Saratow gestuurd was, zei ze: „Neem me maar samen met mijn man, dan kunnen ze allemaal zien, dat ik een orde heb en dat die onzalige luiwammes niets heeft...”) Natasja verstarde: als ook zij er nog tegen was, dan was er geen hoop meer... Anisimowa zei:

— Dat meisje zegt, dat het dan beter zal gaan. Laten we het eens proberen!... Vorig jaar is alles verschroeid en erger kan het toch niet.

Dat meisje zegt, dat ze het met haar eigen ogen gezien heeft, dat is toch nog iets anders dan een instructie . . .

Toen was het nog winter . . . Nu was Natasja gerustgesteld. Het was waar, dat de jonge kiemplanten nog door vele gevaren bedreigd werden: de steppengrassen met hun taaie wortelstelsel, ziekten, droogte en de dreiging van de zomer. Maar Natasja had het gevoel, dat ze het moeilijkste achter de rug had. Zij glimlachte en dacht: wat hadden zevenslapers en meeldauw te betekenen vergeleken met het feit, dat de mensen er geen begin mee wilden maken? . . .

Zij liep vergenoegd rond: de kale steppe leek haar prachtig, ze keek de lichte vlucht van een verdwaald wolkje na en zag de eerste gras-sprietjes. In de lente was het hier werkelijk prachtig. Jammer, dat Wasia nu niet kon komen, hij schreef, dat zij na de winter door een bouwkoorts bevangen waren.

Kleine Wasia was nu al ruim zeven, maar Natasja en Wasia deden nog steeds aan een verliefd stelletje denken, dat er nooit genoeg van kon krijgen met elkaar te praten en elkaar te kussen. Op een keer had Natasja het uitgerekend: als je alles bij elkaar voegde — het verlof na de oorlog, Moskou tot zijn vertrek naar Minsk, mijn verblijf in Minsk in 1947, de herfst van het vorige jaar, — dan kwam ze op zeven en een halve maand . . . Ze had nog niet de tijd gehad om aan hem te wennen. Ze hield hartstochtelijk van hem, heftig en toch wat verlegen, met een bijgelovige angst, dat hij zou kunnen verdwijnen. 's Nachts voerde ze gesprekken met zijn schim, maar overdag stuurde ze hem korte, niets-zeggende briefjes. Toen ze de laatste keer bij elkaar waren, was Natasja verbaasd geweest: er was toch iets anders aan hem. Hij was vroeger een kalme man geweest, maar nu was hij heftig en haastig in zijn bewegingen. Nina Georgiëwna had er ook erg in en zei tegen Natasja: „Wasia is nu zevenendertig jaar. Meestal veranderen de mensen op die leeftijd niet meer, maar ik ken hem af en toe niet terug. Weet je, Natasja, hij gaat op Serjozja lijken.” Die veertien dagen waren veel te snel omgevlogen. Natasja had geen tijd gehad te raden, wat zich in Wasia afspeelde. Ze begreep alleen, dat zij nog meer van hem was gaan houden en in de trein betrapte ze zichzelf erop, dat ze als een kind buiten op de gang met haar vinger op het beslagen raam „Wasia, Wasia” schreef, — als wilde ze haar geliefde nog een keer toeroepen.

Op een hete dag in Mei kwam Nedokonew aan. Gorlenko had meer dan eens naar Saratow geschreven om een spreker over internationale politiek. De aankomst van Nedokonew was een gebeurtenis. Iedereen maakte zich mooi. Zelfs Waska was vredelievend gestemd. Bij Natasja werd thee gedronken. Toen Nikitin de samowar en gebak op tafel zag staan, mopperde hij: „Waarom geen wodka?” Nedokonew glimlachte beleefd: „Dank u, ik drink niet . . . Wellicht na de voordracht . . .” Op Marfa Ignatjewna maakte het grote indruk, toen de pas aangekomene

zei, dat hij lid was van de Sowjet-bond voor de verbreiding van politieke kennis. Zij fluisterde Natasja in het oor: „Misschien wil hij wat uitrusten van de reis. Ik zal direct het bed opmaken . . .” Natasja zei tegen de gast: „U kunt zich niet voorstellen, hoe we ons over uw komst verheugen. We komen er hoogstens toe een blik in de krant te werpen. We zijn voortdurend met ons werk bezig, we hebben alle contact verloren en weten niet wat er in de wereld gebeurt . . . Maar dat zult u ons straks wel vertellen. Marfa Ignatjewna heeft gelijk: u moet wat uitrusten, voor u de lezing houdt.”

Nedokonew gold als een ervaren spreker. Hij liet zich niet meeslepen, fantaseerde niet, wist door ingewikkelde zinnen of betekenisvolle pauzes de indruk te wekken, dat hij veel meer wist dan hij zei, maar uit diplomatieke overwegingen verplicht was te zwijgen.

Zestig, tachtig kilometer ver kwamen de mensen van hun kolchozen aangereden. Vanzelfsprekend kwamen ook alle arbeiders van het station. Wasia voelde zich gekrenkt, toen Natasja hem zei, dat hij thuis moest blijven. Hij legde zich er overigens snel bij neer: hij ging tekenen, natuurlijk een schip en natuurlijk bij storm.

Nedokonew sprak over de vooruitzichten van de ministerconferentie in Parijs, over de strijd van het Franse volk tegen de ratificatie van het Atlantische Pact over de overweldigende indruk, die het internationale vredescongres alom teweegebracht had.

— Zeker, we moeten waakzaam blijven. De Amerikaanse oorlogstokers zijn nog niet verslagen, zij bereiden een nieuwe poging voor om de catastrofe te ontketenen. Een belangrijke krant in New York schrijft: „Amerikaanse zakenkringen vrezen de vrede”, andere persorganen herhalen dit; zo zegt bijvoorbeeld een krant, die in Philadelphia uitkomt: „Onder bepaalde omstandigheden is oorlog de enige uitweg”.

Aan het slot van zijn voordracht sprak hij over de vredelievendheid van de Sowjet-Unie en over de hoop, die de werkers van alle landen op haar gevestigd hadden.

Hij werd bestormd met vragen: of er in Amerika veel vredesstrijders waren, wat er in China plaats vond, hoe de toestand in Griekenland was, waar Paul Robeson zich bevond en hoe de Franse arbeiders leefden? Nedokonew gaf uitvoerig antwoord, maar wierp steeds blikken op zijn horloge: het zag er niet naar uit, dat hij nog aan avondeten toe zou komen . . . Tenslotte zei Gorlenko, die de vergadering voorzat: „We mogen de spreker niet zo vermoeien . . . Ik stel voor, kameraad Nedokonew onze vurige dank te betuigen.” Allen klaptten stormachtig.

Nikitin zei:

— Mag ik u nu in onze nederige hut nodigen om zoals men dat noemt een glaasje thee te drinken . . .

— Dat gaat niet — antwoordde Nedokonew, — ik moet dadelijk weg, anders haal ik de trein niet meer.

Het lukte niet hem over te halen. Nikitin goot wodka in de theeglazen en zei tegen Gorlenko:

— Jammer, dat hij niet gebleven is... Hij wist beslist allerlei dingen, alleen kun je die moeilijk op een vergadering zeggen. Diplomatie... Nu, Stepan Alexejewitsj, laat ons drinken op de vrede. We hebben genoeg oorlog gevoerd... En als de Amerikanen er niet buiten kunnen, laten ze dan maar onderling oorlog voeren — dat maakt ook lawaai en toch storen ze er anderen niet mee...

Natasja kon niet dadelijk in slaap komen. Zij lag aan de oorlog te denken. Zou er werkelijk weer oorlog komen?... Ze moest aan het brandende Minsk denken, aan de weg, die bezaaid was met vluchtelingen, aan de evacuatie en de ziekenhuizen. Het zou haar zwaar vallen, dat nog een tweede maal te moeten doormaken... „De oorlog is de beste uitweg...” Die daar in Amerika zijn zeker gek geworden! Iedereen weet, dat ze ons niet kunnen verslaan. Het zou alleen vreselijk zijn, als de mensen opnieuw moesten lijden. Wat is de vrede toch een kostbaar bezit! Eikjes zaaien... Zij dacht aan haar man: drie jaar had ze niet geweten, of hij nog leefde... Wasia sprak er zelden over, hoe het partizanenleven geweest was, maar ze wist, dat het hem zeer zwaar gevallen was. Hij had verteld, dat in zijn afdeling ook een Natasja geweest was, ze hield van Awanesian, maar ze sneuvelden beiden... Moest de kleine Wasia dat nu ook werkelijk doormaken?...

Ze stond op en ging naar het bed van haar zoon. Hij sliep rustig met vooruitgestoken lippen. Daardoor kreeg zijn gezicht een koppige uitdrukking. Natasja dacht: wat lijkt hij op zijn grootvader — en zij glimlachte. Ze ging weer naar bed en sliep in.

Ze had nog geen uur geslapen, toen ze wakker werd van de wind. Ze was hier nu al acht maanden, maar zo'n wind had ze nog niet meegemaakt... Het leek, of de wind het dak zou afrukken. Haar hart bonsde, ze was bang en wist zelf niet waarom. Toen schoten de woorden van de spreker haar weer te binnen en ze schold op zichzelf: schaam je je niet, om je zo van streek te maken!...

Wasia werd wakker. Ze gaf hem eten en besloot wat vroeger naar de aanplantingen te gaan. Ze deed de deur open, maar sloeg die direct weer dicht: ze kreeg een laag bijtend stof over zich heen. Ze moest haar grote stofbril opzetten, die ze uit Moskou meegebracht had. Wasia riep: „Mama, je hebt net zo'n bril als opa!”

De wind nam niet af. Het leek of hij de vruchtbare bouwgrond er af wilde scheuren om het woeste, onvruchtbare inwendige der aarde bloot te leggen. Kort voor Bezymjonka ontmoette Natasja Tsjerewatych. Het was een zwijgzame man en zijn gezicht was bedekt met wilde grijze en gelige haren. Hij deed denken aan een bosbewoner en inderdaad was hij ook lange tijd houtvester geweest. Tsjerewatych was goed met bomen op de hoogte en Natasja won dikwijls zijn raad in.

— Nu hoe is het, zullen ze het houden? — vroeg ze.

— Daar maak ik me geen zorgen over. De eikels waren bij het uitzaaien al enigszins gekiemd — dat betekent, dat ze sterke wortels krijgen. Ze zullen zich er wel doorheen slaan... Maar wat een droogte-wind vandaag, hè!...

Hij sprak zo rustig, dat Natasja zich ineens opgelucht voelde. Ze gingen samen naar de jonge loten kijken. Evenals alle anderen noemde Natasja Tsjerewatych „grootvader”. Plotseling vroeg ze:

— Grootvader, hoe oud bent u eigenlijk?

Hij lachte:

— Achtenzestig. Ik was al van plan van een rustige oude dag te gaan genieten, maar toen werd er gezegd — bos aanplanten. Als de zaak zo ligt, dan zal ik nog wel een jaartje werken, — tot de eiken het doen. Een prima boom. Als u hier over twintig jaar weer eens komt, kent u het niet meer terug. In het begin maakt de eik geen haast — hij verzamelt kracht, en daarna moet je eens zien, hoe hij omhoog schiet...

Tsjerewatych glimlachte en toen Natasja die glimlach zag, dacht zij: hoe kon ik me zo ongerust maken? Dat was laf. Grootvader zegt: „Over twintig jaar...” Dat betekent, dat hij het niet belangrijk vindt, dat hij er niet meer is, — de aarde, het bos en het volk zullen er nog zijn. Als je er goed over nadenkt, is er eigenlijk geen dood, — er leven anderen en die zetten voort, wat jij begonnen bent. Ligt daarin niet het geluk?...

's Avonds schreef ze aan Wasia:

„Mijn allerliefste!

Met mij gaat alles goed. Wasia haalt kattenkwaad uit. De eikjes groeien. Er is een krachtige droogtewind opgestoken. De bewoners hier zeggen, dat hij laat is. Gisteren hebben we een lezing gehoord over de internationale toestand. Wasia, waarom begrijpen ze niet, dat men het volk niet kan verslaan? Maar daar zullen zeker ook mensen met verstand zijn en die zullen de onverlaten tot rede brengen. Ik denk steeds aan je, ik heb je nog lang niet alles verteld, maar ik zal het je wel eens vertellen en als ik het niet doe, dan weet je het zelf wel. Ik ga nu naar bed. De vorige nacht heb ik slecht geslapen door de wind. Welterusten, lieveling!”

Voor Minajews vertrek vond in de gemeenschapswoning, waar Maria Michailowna en hij met Olja woonden, een van de gebruikelijke onaangenaamheden plaats: het keukenplafond lekte. Maria Michailowna gaf de beheerder van het huis de schuld:

— Je hoeft hem alleen maar aan te kijken, Mitenka, dan zie je dadelijk, dat het een schurk is.

Minajew probeerde haar te kalmeren:

— Het heeft helemaal geen zin om naar de beheerder te kijken, dan kun je beter de sterren of de viooltjes bekijken. Je maakt je kwaad voor niets, voor de oorlog was er een andere beheerder en toen lekte het ook. Ik heb je toen al gezegd, dat het meer op de ark van Noach lijkt dan op een woning. Bedenk maar eens, moeke, de Duitsers zijn aan de Wolga geweest, wij zijn tot de Elbe gekomen, Mitja Minajew heeft tijd gevonden om te trouwen, hij heeft zijn studie in de rechten afgemaakt, maar het plafond lekt, zoals het altijd gelekt heeft. Naar mijn mening is dat zelfs een eer — onze ark kan aanspraak maken op onsterfelijkheid.

Maria Michailowna woonde reeds meer dan vijfentwintig jaar in deze woning: toen ze hierheen verhuisde, kwam Mitja nog niet boven de tafel uit. Ze dacht vaak na over de lotgevallen van de bewoners van de ark. Ze had horen vertellen, dat voor de revolutie de advocaat Ladygin met zijn vrouw hier gewoond had. Ze hadden geen kinderen. In 1919 werden de Pestroesjows bij hen ingekwartierd. In de weelderige werkkamer plaatsten die een potkacheltje, waarop zij aardappelpoffertjes bakten en Ladygin vervloekte het leven. In 1921 nam hij het Litause staatsburgerschap aan en vertrok met zijn vrouw naar Parijs. De familie Minajew nam tegelijk met de familie Katzmann haar intrek in de woning. Pestroesjow stierf en zijn grote gezin keerde terug naar hun bakermat in Strawropol. In hun plaats kwam het jonggetrouwde paar Kowalenkow en toen Parsjin. Hij trouwde en er kwamen kinderen. Ook de Kowalenkows hadden twee kinderen. De man van Maria Michailowna stierf, ook Kowalenkow stierf. Eén kamer werd Irina Petrowna weer ontnomen. Deze kreeg Sjoera, die daarop trouwde. Bij het uitbreken van de oorlog woonden er vijf gezinnen en in totaal veertien personen.

Grisja Katzmann sneuvelde in het voorjaar van 1942 bij Soechinitsji. Parsjin viel twee dagen voor het einde van de oorlog bij Praag. De vorige lente stierf Dawid Grigorjewitsj. Kort voor zijn dood zei hij tegen Maria Michailowna: „Waarom hebben ze Grisja gedood? Ze hadden beter mij kunnen doden — ik heb mijn deel gehad en hij wilde nog graag leven. Voor de oorlog was hij verliefd, later heb ik haar brieven gevonden... Wanneer de jongeren sterven, wordt het voor de oude mensen zeer moeilijk...” Hij was zwaar ziek en wist, dat hij het niet lang meer zou maken. Hij verzocht Maria Michailowna zich om zijn vrouw te bekommeren: „Zij is alleen op de wereld, ze had een zuster in Kiëw, maar die hebben ze gedood.” Jelena Alexandrowna Parsjina veranderde na het verlies van haar man onherkenbaar. Ze zag er vermagerd en oud uit. Ze werkte nog steeds in een scheikundig laboratorium en kwam meestal pas laat thuis. De achtjarige Sasja at bij Maria Michailowna. De oudste dochter uit dit gezin, Ljolja, studeerde aan de

hogeschool energetica. Ze was twintig jaar. Op een avond kwam ze een lange, verlegen jongeman mee naar huis en zei tegen haar moeder: „Wilt u niet kennismaken? Dit is Michail Konstantinowitsj Deljagin. Hij is kort te zijn: ik ga met hem trouwen.” Haar moeder kreeg het niet aan en werd te kwaad en barstte in tranen uit. Toen nam ze haar dochter erop af en vroeg schuchter, wat hij deed en hoe oud hij was, — zo op het oog leek hij niet ouder dan achttien. Ljolja legde uit, dat Misja aan de letterkundige faculteit studeerde en dat hij uiterst begaafd was — „spoedig zal hij Simonow in de schaduw stellen” — en dat hij drieëntwintig jaar was. Na haar tranen gedroogd te hebben begon mevrouw Parsjina een scherm te timmeren om de voormalige eetkamer van Ladygin in tweeën te delen. — Ljolja had gezegd, dat ze hier kwamen wonen. Haar moeder dacht ongerust: spoedig zal Katja ook verliefd worden... Katja zat in de negende klas.

De oorlog had de familie Kowalenkow gespaard: Wasia had bij de marine gediend, hij had aan de gevechten deelgenomen, maar was ongedeerd gebleven. Hij bleef niet lang thuis: de zee trok hem en hij ging terug naar Tallin. Natasja was tijdens de oorlog getrouwd en bij haar man in Krasnodar ingetrokken. In 1946 kwam ze onverwacht met haar baby terug. Uit de kamer van de familie Kowalenkow drong kindergeschreeuw en onderdrukt snikken van een vrouw door. Natasja vertelde aan Maria Michailowna, dat haar man nog een ander gezin bleek te hebben. Zijn geweten begon hem te plagen, hij wist niet, wat hij moest beginnen en kreeg een zenuwinstorting. Toen had Natasja het besluit genomen om weg te gaan. Ze was een goede projectietekenaar en zelfs als haar man geen alimentatie zou betalen, dan zag ze nog wel kans haar zoon groot te brengen.

Het eerste jaar na de oorlog kwam Sjoera Wolkowa dikwijls met een behuild gezicht op de fabriek: haar man, die in de oorlog een been verloren had, zei steeds, dat het leven voor hem geen zin meer had: „Ik ben geen mens meer, maar een vogelverschrikker.” Sjoera hielp hem door haar liefde de weg naar het leven terug te vinden. Hij was monteur en kreeg werk. Zij verdienden goed, ze schaften zich nieuwe meubeltjes aan en kochten een groot radiotoestel, dat Irina Petrowna tot wanhoop bracht. Het vorige jaar had Sjoera een dochtertje gekregen.

Bij de familie Kowalenko kwam een tante uit Kirsanow op bezoek, naar ze zei, „voor een weekje”. Tante bleef plakken en begon zich druk te maken voor een verblijfsvergunning. Irina Petrowna was er eerst niet mee ingenomen, maar ze legde zich er snel bij neer: het was toch werkelijk wel saai voor tante om alleen in Kirsanow te zitten en ze hadden tenslotte een grote kamer. Dan kon ze zich ook wat om de jongen bekommeren. Dat was ook rustiger voor Natasja.

Af en toe waren er ruzies. Parsjin schreeuwde tegen Sjoera: „Kunt u

dat ding niet wat zachter zetten!... Het is al elf uur 's avonds en al weer dat Pjatnitski-koor. Daar zou een mens gek van worden. Ik heb al pyramidon ingenomen, maar het helpt niets!..." Of Irina Petrowna maakte in de keuken hatelijke opmerkingen aan het adres van Natasja en die bleef haar het antwoord niet schuldig. Maria Michailowna maakte met niemand ruzie en niemand hoorde van haar ooit een kwaad woord. Ze kwamen bij haar om met haar te praten en hun hart uit te storten en zij vroegen haar in alles raad. Minajew zei lachend: „Jij bent de kapitein van de ark, moeke."

Van tijd tot tijd zuchtte Maria Michailowna over het feit, dat ze geen kleinkinderen had, maar noch haar zoon, noch Olja liet ze daar iets van merken. Zij vertroetelde het jongetje van Natasja en het dochttertje van Sjoera. Ze wierp tedere blikken naar Ljolja: die zou ze beslist ook gauw hebben... De ark werd niet leger. In de vijf kamers ervan woonden nog steeds veertien personen. Allen werkten behalve de kleintjes en Maria Michailowna: haar ogen werden slechter en de dokter had haar het naaien verboden. Over een maand zou ze zeventig worden. Alle andere bewoners van de ark vlogen 's morgens uit. De een naar de fabriek en de ander naar school of de universiteit. 's Nachts hilde Anna Borisowna Katzmann — dan dacht ze aan haar vrolijke Grisja met zijn parmantige kuif. Maria Michailowna, die dikwijls bij haar bleef, zag dan een eenzame, hulpeloze vrouw voor zich. 's Morgens ging Anna Borisowna naar school. Ze was een statige vrouw en ze liep nog kaarsrecht. Haar lange grijze haren droeg ze hoog opgekamd. Op school verbaasde men zich over haar gelijkmatige karakter, haar vriendelijkheid en haar geduld. Natasja vergat boven haar ontwerpen voor hoge gebouwen het drama, dat zich in haar gemoed had afgespeeld. Wolkow had onlangs op een fabrieksvergadering gesproken en gezegd, dat hij zich gelukkig voelde. Dat meende hij werkelijk. Wel was hij een been kwijt, maar hij had Sjoera en zijn werk, dat hem zo in beslag nam, dat hij midden in de nacht zijn vrouw begon te vertellen, hoe het hem gelukt was de fraisbank te verbouwen.

De oorlog verdween steeds meer uit de herinnering der mensen. Allen kenden nieuwe vreugden en nieuwe zorgen. Mevrouw Parsjina kreeg een woning toegewezen in een nieuw huis naast het metrostation „Sokol" en Jelena Alexandrowna droomde al, dat ze 's avonds rustig zou kunnen lezen zonder door iemand gestoord te worden... Ljolja zat voor haar eindexamen en zei steeds: „Ik beef over mijn hele lichaam." Misja liep de hele week rond, of hij jarig was: zijn gedicht was opgenomen in het tijdschrift „Smena". Vanaf Maart was Irina Petrowna al bezig voor een plaats in het sanatorium in Kemer. Het zoontje van Natasja kreeg dysenterie en drie dagen leefde het huis in ongerustheid, allen voelden zich opgelucht, toen de dokter zei, dat het gevaar voorbij was. Wolkow kwam stralend naar Maria Michailowna toe: „Bij ons op de club heeft

Botwinnik een simultaanséance gegeven. Zestien partijen heeft hij gewonnen en twee remise gemaakt. Stelt u zich voor, Maria Michailowna, tegen mij heeft hij remise gespeeld..." Het dochttertje van Sjoera begon tanden te krijgen en werd onrustig. Wanneer Maria Michailowna haar hoorde schreien, glimlachte ze: er zat leven in de ark.

Toen Mitja zijn moeder vertelde, dat ze hem naar Amerika wilden sturen, was ze bedroefd: het was zo vër... Toen bedacht ze, dat men grote waardering voor het werk van Mitja moest hebben, als ze hem naar zo'n onrustig land zonden. Met trots vertelde zij aan Natasja, Wolkow en de andere bewoners van de ark: „Mijn Mitja sturen ze naar die herriezoekers, hij zal wel kans zien om een gesprek met hen te voeren — jullie weten immers, wat voor een karakter hij heeft. Een ander zou het al lang van de daken verkondigd hebben, maar hij lacht en dat is alles..." Voor zijn vertrek zei ze tegen hem: „Ga nog even zitten, Mitja, het is een lange reis en de mensen daar zijn moeilijk te verstaan. Schrijf me, zoals je dat ook in de oorlog gedaan hebt. Ik begrijp, dat je andere zorgen hebt, maar je moet er toch aan denken, dat je moeder op brieven wacht..."

Olja nam het bericht over het vertrek van haar man kalm op, als ging het om een dienstreis naar Gorki of Woronesj. Maar in stilte wond ze zich op. Toen ze in Duitsland was, had ze meer dan eens Amerikanen gezien, die niet vriendelijk naar de Russen keken. Toen had reeds deze of gene het over een nieuwe oorlog gehad. Olja begreep, dat Minajew het moeilijk zou krijgen: een vreemd land, wantrouwen, angst en kwaadwilligheid. Ze kon niet met hem mee: over een jaar moest ze haar eind-examen doen. Het werk, waar ze mee bezig was, boeide haar. Maria Michailowna placht te zeggen: „En als ze je nu eens naar een of andere uithoek zouden sturen, wat zeg je dan?" Olja gaf ten antwoord: „De scholen zullen daar waarschijnlijk niet slechter zijn dan in Moskou."

Minajew zag Olja dagelijks. Hij had er geen erg in, hoe ze veranderde. Voor hem bleef ze de jonge, verlegen telegrafiste, die hij in Tsjernigow verschrikt had met zijn onverwachte liefdesverklaring. Olja behield haar soepele bewegingen, haar verlegenheid in gesprekken met mensen, die haar sympathiek waren, en die uitdrukking op haar gezicht, die bestond uit een mengeling van verschriktheid en verwondering en die Minajew boeide. Maar uit het meisje was een hartstochtelijke, beheerste en sterke vrouw gegroeid. Aan het front had zij ervaring met mensen opgedaan en zowel met verheven als met lage gevoelens kennismemaakt. Die ervaring werd ze zich pas bewust, toen het frontleven al tot een herinnering vervaagd was. Ze herlas vele boeken, die ze vroeger op school gelezen had, en kreeg nu een nieuwe kijk op de helden en hun hartstochten, dwalingen en heldendaden en op heel het ingewikkelde en verwarrende leven. Toen het op een keer over Tolstoi ging, zei ze tegen Minajew: „Weet je, nu pas heb ik „Oorlog en Vrede" begrepen. Als zij aan haar

toekomst dacht, leek het haar, dat zij in staat zou zijn haar innerlijke bewogenheid, haar liefde voor de mensen en haar toewijding aan de kunst op de jongeren over te brengen. Herhaaldelijk zei zij tegen Minajew, dat ze onverschilligheid, koelheid en mensen, die zich overal buiten wilden houden, haatte. Tsjapygin had Warja een plaats in het sanatorium geweigerd, hoewel Warja tuberculose had en hoewel diezelfde Tsjapygin de volgende dag doodrustig twee plaatsen toewees — een aan de nicht van de decaan en de andere aan deze of gene eendvogel. Hoe kon men zo iets tolereren? Korejko was een baantjesjager, hij roofde citaten uit de colleges van Jewgeni Borisowitsj en trad toen op een partijvergadering tegen deze op, maar niemand riep hem tot de orde. Welepnewa was klaar met haar universitaire studie en werd naar Tsjeljabinsk gestuurd. Ze liep naar haar oom, die lid was van de commissie van toezicht en zij mocht blijven om opgeleid te worden voor wetenschappelijk assistente, hoewel iedereen wist, dat ze er niet voor deugde... „Zeker, aan het front waren er ook zulke mensen, maar die hielden zich op de achtergrond. Allen leefden toen gespannen — gevechten, dood... Maar nu vallen ze op. Ik vind, dat men zich nu ook niet mag laten gaan, de toestand is nu niet anders dan in de oorlog. Als we alleen aan onszelf denken, waar blijven we dan met het communisme?...” Minajew plaagde haar dikwijls met haar strenge opvattingen, maar in zijn hart was hij trots op haar.

De laatste avond in Moskou bracht Minajew samen met Olja door. Ze spraken over onbenulligheden, uit angst hun droefheid te laten merken. Ineens zei Minajew:

— Nu moeten we afscheid nemen... Ik heb het gevoel, of het gisteren was, dat we elkaar leerden kennen, en toch kunnen we weldra onze zilveren bruiloft vieren...

Ze omarmde hem hartstochtelijk:

— Mitja, ik zal daar ook bij je zijn. Denk daaraan!...

Minajew schreef dikwijls en vertelde veel over Amerika. Olja lachte: „Hij schrijft, of het voor een krant is — het kan zo gedrukt worden...” Aan de brieven voor Olja voegde hij toe: „Ik denk aan je” of: „Ik voel me bij jou net als op de kleine koergan”, — maar hij beklagde zich nooit over zijn eenzaamheid.

Het bericht over de arrestatie van Mitja door de Amerikaanse politie kwam voor Maria Michailowna volkomen onverwacht: nog een dag tevoren had ze een brief van haar zoon gekregen. Hij schreef, dat hij bij een senator geweest was, die hem eerst compôte met mayonaisse en daarna met suiker geglaceerde ham had voorgezet. Maria Michailowna had er hartelijk om gelachen: wat aten ze daar een rare dingen, maar Mitja had een sterke maag... Goed, dat hij met een senator gesproken had. Hij zou hem beslist wel gezegd hebben, dat het tijd werd om kalm te worden: men kon toch niet blijven dreigen met de bom...

Maria Michailowna klopte bij Irina Petrowna aan, maar alleen de

oude tante bleek thuis te zijn en die leek haar geen geschikte gesprekspartner. Ook Anna Borisowna en de familie Parsjin waren niet thuis. Toen schoot het Maria Michailowna te binnen, dat Sjoera haar gisteren gezegd had, dat haar man een kou had opgedaan en niet naar zijn werk ging. Maria Michailowna liet Wolkow de krant zien:

— Leest u dat eens . . .

Wolkow las opmerkzaam het korte telegram op de laatste pagina.

— Dat is begrijpelijk.

Maria Michailowna sloeg haar handen ineen:

— Wat bedoelt u met „dat is begrijpelijk”? Hoe wagen ze het dat te doen! Mitja komt niet zo maar aanwaaien — ze hebben hem uit Moskou gestuurd. Hij is juridisch adviseur, gisteren kwam er nog een brief van hem — hij had met een senator gesproken . . .

— Ik bedoel, dat het begrijpelijk is, wiens werk dat is. Kijkt u eens goed, Maria Michailowna, wat er gedrukt staat: „Een nieuwe anti-Sowjet-provocatie.” Iedereen weet toch, dat zij er geen recht op na houden . . . Maar maakt u zich niet van streek, de onzen zullen beslist voor hem in de bres springen . . .

Maria Michailowna ging naar haar woning terug, nam een stoel, zette haar bril op en probeerde verder te breien aan het vest voor Mitja — ze wilde tot rust komen, — maar de pennen vielen haar uit de handen, ze zag alles als door een waas en tranen kwamen haar in de ogen. Mitja in de gevangenis! . . . Dat waren toch monsters. Olja had haar verteld, dat ze met de negers daar god weet wat doen. Zoals de Duitsers bij ons . . . Voor de onzen iets hebben kunnen doen, hebben ze hem misschien omgebracht . . .

Olja vond haar in tranen. Olja had al gehoord, wat Minajew overkomen was. Zij begon met haar te zeggen, dat alles spoedig in orde zou komen. De onzen zouden Mitja nooit in de steek laten. Over een paar dagen zou hij wel weer vrijgelaten worden en dan zou hij naar huis komen. De Amerikanen zouden zich moeten verontschuldigen en de schuldigen straffen, al was het maar voor de schijn. Zij sprak met zulk een overtuiging, dat Maria Michailowna enigszins kalmeerde en naar de keuken ging om eten klaar te maken. Zij had het gevoel, of er dadelijk gebeld zou worden en er een telegram zou komen om de terugkeer van Mitja te melden . . .

Olja ging naar het afgeschutte kamertje, waar haar bed stond. Daar zat ze lang naar de foto van Mitja te kijken. Toen de fotograaf hem voor zijn vertrek fotografeerde, gaf deze aanwijzingen: „Uw haar nog wat gladstrijken en uw hoofd wat naar rechts,” — en Mitja had geglimlacht — hij glimlachte altijd zo, wanneer hij zich niet op zijn gemak voelde. Olja was opgewonden. Ze had graag ergens heen willen vliegen om te horen of er geen nieuws was. Ze maakte zichzelf verwijten: waarom ben ik niet meegegaan? Dan waren we nu bij elkaar geweest, net als op de

kleine koergan... Daar is het ook vreselijk geweest, maar toen dacht ik ook: wie in het achterland gebleven is, waar de Duitsers zijn, is een held. Als er rondom eigen mensen zijn, is het niet moeilijk om het vol te houden. Mitja is nu alleen, geen enkele vriendelijke blik, niemand, die een woord Russisch met hem spreekt... Vreselijk!

Maria Michailowna kwam binnen. Olja kromp ineen, alsof ze op iets slechts betrappt werd en zij zette snel een opgewekt gezicht.

— Olja, ik heb coteletten voor je gebraden. Ga zitten... Ik ben nog niet gerust.

— Mitja komt spoedig terug, dat zult u zien.

— Nee, dat bedoel ik niet... Ik begrijp wel, dat ze hem los moeten laten, zijn pas is immers in orde... Maar als ze daar zulke dingen uithalen, dan duidt dat er op, dat ze een oorlog in de zin hebben. Net als Hitler... Zijn er bij hen dan geen moeders? Het is niet moeilijk om een mens te doden: een, twee — en hij is er niet meer. Maar probeer er maar eens een ter wereld te brengen, te voeden en op te kweken. Zulke beesten!...

Anna Borisowna kwam binnen en zei: „Dat zal hun duur te staan komen. Ook de bevolking in Amerika zal beslist verontwaardigd zijn...” Irina Petrowna luchtte haar gemoed: „Het is ongehoord, morgen moet Olja Grigorjewna naar het ministerie gaan! Als ze hier een of andere Amerikaan gevangenzetten, dan zullen ze daar wel tot bezinning komen...” Sjoera riep: „Vervloekte bende, we beginnen juist weer wat op ons verhaal te komen en die denken er alleen maar aan, hoe ze dollars bij elkaar kunnen schrapen!...” Twee keer kwam Katja binnen en ging weer weg, eindelijk was zij vastbesloten en plechtig, als gold het een examen, zei ze: „Maria Michailowna, uw zoon is een held.”

De hele nacht lag Olja aan Minajew te denken. Zij was bang om zich om te draaien of te zuchten — ze wist, dat Maria Michailowna niet sliep en alles kon horen. Olja wist zich niet te geven en was niet in staat samen met Maria Michailowna te huilen. Ze dacht aan Minajew, aan de terugtocht, aan Stalingrad, aan de lange weg naar Berlijn. Ze had het gevoel, of ze weer aan de veldtelefoon zat en herhaalde: „Hier Dwina. Geef me Zwaluw...” Mijnen en granaten ontploften. Minajew riep: „Deelt u Alper mee, dat wij het houden!...” En ze hadden het immers werkelijk gehouden, zij waren toch in Berlijn gekomen...

Het begon licht te worden. Zij waste zich en zette thee. Maria Michailowna keek haar onderzoekend aan:

— Wat zie je bleek? Heb je niet goed geslapen?

— Hoe dat zo?... Ik heb prima geslapen. Ik geloof niet, dat er oorlog komt.

— Denk je, dat men hen tot rede zal kunnen brengen?

— Ik weet het niet. Misschien gelukt het ook niet hen tot rede te brengen. Maar er zal geen oorlog komen. Ik heb er vannacht over na-

gedacht, hoe sterk we zijn en welk een kracht er in elk van onze mensen schuilt! Ze zullen het nooit wagen! . . .

36

De zaak Minajew, die in September 1948 de Amerikaanse kranten bezig hield, was spoedig weer door iedereen vergeten. De zaak bleef evenwel acht maanden lang de mensen, die er direct mee te maken hadden, beroeren: Minajew zelf, Maria Michailowna, Olja, de ambassade-raad Danilewski, kolonel Roberts, de medewerker van het State Department Bernson en tenslotte de officier van justitie Murray. Deze laatste vertelde naderhand: „De dokters hadden me een hongerdiët voorgeschreven en gedwongen om gymnastiek te doen, maar die boef heeft me geholpen — gedurende de winter ben ik elf pond afgevallen.”

Ten onrechte beschuldigde Minajew de schrijvers van de instructie van onwetendheid: Roberts wist best, hoe hij documenten moest vervalsen; ditmaal had hij zich evenwel niet veel moeite gegeven — hij had niet aan een gerechtelijk proces gedacht, maar aan een kortstondig indrukwekkend schandaal. De instructie voor het opblazen van de fabrieken in Tennessee had hij in één keer gemaakt, daarbij had hij zich niet zozeer bekommerd om de waarschijnlijkheid, als wel om een opeenhoping van verschrikkingen, die de Amerikanen konden schokken. Een zekere Romanenko, medewerker aan het tijdschrift „America”, die dertig jaar geleden uit Kiëw gevlucht was en die de Russische taal vergeten was, had de instructie vertaald. Roberts begreep, dat de zaak Minajew het State Department in een moeilijk parket zou brengen en dat verheugde hem: hij was van mening, dat die formalistische diplomaten de rol van Amerika onderschatten en het spel met te lage inzet speelden.

Toen de politie Minajew arresteerde, was de Sowjet-ambassadeur op reis en Danilewski, de ambassaderaad, verving hem. Hij was een grote breedgeschouderde man van zestig jaar met grijs haar, dat als borstel geknipt was, en een onafscheidelijk lachje. Hij lachte alleen om zijn gevoelens te verbergen. Het lachje behoorde als het ware tot zijn diplomatieke garderobe en het verdween, zodra Danilewski alleen was. Hij was nog bijna een kind, toen hij tegen de Engelsen vocht bij Archangelsk, daarna ging hij studeren, deed partijwerk en werd tenslotte leider van een groot bouwwerk in Siberië. Hij lachte toen luid en aanstekelijk, werkte tot hij er bij neerviel en als hij eens een vrije dag had, trok hij de taiga in — hij was een hartstochtelijk jager. Niemand had kunnen denken, dat uit hem een diplomaat zou worden. Hij trouwde met een bescheiden, onooglijke stenotypiste. Ze boeide hem door haar innerlijke zuiverheid

en hulpeloosheid. Ze hadden een dochttertje Maroesia. Het kwam voor Danilewski als een donderslag bij heldere hemel, toen hij voor de oorlog naar Londen werd gestuurd. Maroesia was negen en ging op school. Ze moesten haar op een internaat doen. Danilewski maakte zich snel de Engelse taal meester. De ambassadeur vond, dat hij zich goed ingewerkt had in de voor hem vreemde arbeid. In het voorjaar van 1942 keerde hij met een grote omweg over Dakar, Kaïro en Bagdad naar Moskou terug. Hij droomde ervan aan het front te komen, maar men hield hem een jaar op het ministerie vast en stuurde hem toen naar Canada.

In Ottawa bracht hij vier jaar door en daar leerde hij lachen zonder vrolijk te zijn. De Canadezen ontvingen hem vriendelijk en betuigden, dat de Russen helden waren, dat de hele wereld geestdriftig was over Stalingrad, maar dat natuurlijk alleen de Amerikanen het met Hitler konden klaarspelen. Danilewski kreeg brieven vol sympathiebetuigingen en af en toe waren er chèques bij ingesloten: vele Canadezen waren gaarne bereid te offeren voor hospitalen en tehuizen voor ouderloze kinderen. Toen de Sowjet-legers naar de Poolse grens oprukten, veranderde de situatie. Men feliciteerde Danilewski, sprak over vriendschap, en over de vruchten van de gemeenschappelijke overwinning, maar achter die woorden hoorde je de nauwelijks verholten angst. Kort na de oorlog trad de vijandschap openlijk aan de dag. Danilewski beleefde opzienbarende processen, die steunden op verklaringen van een door de politie omgekochte ambtenaar van de code-afdeling. De kranten noemden de Sowjet-ambassade „een spionnagenest”. Een professor, die Danilewski eens ontmoet had, stak haastig de straat over en ging aan de overkant lopen. Een paar hysterische vrouwen stonden een hele avond voor het huis, waar Danilewski woonde, en schreeuwden: „Spion! Spion!”

In dat jaar trof Danilewski een zware slag: zijn vrouw kreeg kanker en na enige maanden geleden te hebben, stierf ze. Hij droomde ervan, dat hij naar Moskou teruggeroepen zou worden en samen met zijn dochttertje zou zijn, van wie hij zielsveel hield. Maroesia leek op haar moeder en hij meende, dat zij hem iets van het verloren geluk zou vergoeden. Maar het liep anders: hij werd naar Washington overgeplaatst.

Toen hij wat rondgekeken had, zag hij, dat de vervelende ambtenarenstad Washington niet veel van Ottawa verschilde: dezelfde provinciale zeden, hetzelfde mengelmoes van comfort en achterlijkheid en dezelfde huichelarij. Dagelijks las Danilewski de dagbladcorrespondenties. Daarin was sprake van Russische tanks, die naar Teheran oprukten, van Sowjet-duikboten, die men waargenomen had aan de kust van Venezuela, van geheimzinnige „vliegende schotels”, die in de Verenigde Staten door de lucht zeilden, van de bijeenkomsten van de Kominform, waar plannen beraamd werden voor de verovering van Parijs en Londen en van de gewelven der Sowjet-ambassade, waar in boeien geslagen gevangenen versmachtten. De vijandigheid nam met de dag toe. Danilewski kon geen

voet verzetten, of hij werd door detectives gevolgd. Ze zaten voor de ramen van het huis tegenover de ambassade en fotografeerden de mensen, die het waagden de „roden” te bezoeken. Af en toe hadden er demonstraties plaats: de jongens van Anders verzamelden zich voor de ambassade en hieven een geschreeuw aan. Een keer wierpen ze stenen door de ramen. De politie liep niet hard om deze schoeljes de verjagen en de kranten schreven over een „uitbarsting van de gevoelens van het volk”. Toen Danilewski New York een keer bezocht merkte hij, dat vele Amerikanen geen geloof hechtten aan de kranten: heel uiteenlopende mensen kwamen naar hem toe — artsen, arbeiders, toneelspelers en kooplieden — zij drukten hem de hand, zeiden, dat ze Stalingrad niet vergeten waren en geen nieuwe oorlog wilden. Zulke mensen waren er ook in het gemanierde, bureaucratische Washington, maar de politie deed alles om te voorkomen, dat deze mensen met Danilewski of een van de andere Russen in aanraking kwamen: de ambassade had veel weg van een belegerde vesting.

De kleine Sowjet-kolonie leefde zoals de bewoners van een poolstation, afgesloten van de hele wereld. Af en toe kwam men 's avonds bijeen. Dan werden er Sowjet-films gedraaid en lezingen of voordrachten gehouden. Als Danilewski een uurtje vrij had, zette hij Moskou op. Hij luisterde dan naar wat er toevallig uitgezonden werd — een concert op verzoek, een causerie hoe men zich kan hoeden voor maagkwalen, het laatste nieuws of een toneelstuk. Dan had hij het gevoel, dat Maroesia op dat ogenblik naar hetzelfde luisterde, dat ze bij elkaar waren en dat verzachtte zijn heimwee. Hij zei bij zichzelf: ze belegeren ons, dus moeten we uitvallen doen. Hij ging om met politici, met journalisten en met leden van het diplomatieke corps. Hij was op de hoogte van de strijd tussen de leden van de ene clan en die van de andere, die zich in het verborgene afspeelde, van de meningsverschillen, die er tussen de president en de militairen waren, van het feit, dat het Pentagon het State Department niet kon zetten en dat kolonel Roberts een belangrijke rol speelde. Hij wist ook, dat de Engelse ambassadeur zich gekrenkt voelde, omdat de Amerikanen altijd zo'n neerbuigende toon aansloegen, dat de Franse ambassadeur een neef van een grootindustriël was, die de opvatting huldigde, dat Frankrijks redding gelegen was in neutraliteit, en dat de Mexicanen verontwaardigd waren over het optreden van Marshall. Hij probeerde door het gebruikmaken van de vijandschap tussen de verschillende groepen congresleden, van de strijd tussen republikeinen en democraten, en van de concurrentie tussen de dagbladen, de blokkade te doorbreken. Enige malen gelukte het hem in deze of gene krant een weerlegging van de nieuwste laster gedrukt te krijgen of mededelingen te publiceren over de ware bedoelingen van de Sowjet-Unie. Hij voerde de strijd zo goed mogelijk. De kranten noemden hem „de man met de eeuwige glimlach”, en niemand vermoedde, dat wanneer Danilewski

's nachts aan Maroesia schreef of naar de foto van zijn vrouw zat te turen, zijn gezicht gewone menselijke droefheid uitdrukte.

De arrestatie van Minajew verbaasde Danilewski niet: hij had al lang gemerkt, dat er een nieuwe provocatie op stapel stond. De ambassadeur was met verlof. Danilewski was van mening, dat er onmiddellijk gehandeld moest worden en begon een protestnota op te stellen. Hij stond niet alleen op de invrijheidstelling van de juridische adviseur van de handelsmissie, maar eiste ook een voorbeeldige bestraffing van de schuldigen. Hij werd ontvangen door een plaatsvervanger van de staatssecretaris, een zekere Boidge. Danilewski informeerde naar de gezondheid van mijnheer Boidge en toen Boidge hem dezelfde vraag stelde, antwoordde hij, dat hij zich heel goed voelde, hoewel hij uit het Noorden kwam en niet aan een dergelijke hitte gewend was. Daarna overhandigde hij Boidge de nota en gaf een korte mondelinge uiteenzetting van de inhoud. Boidge was in een afschuwelijk humeur, hij was boos, dat de spionnagedienst hem in de zaak Minajew niet om toestemming gevraagd had, en hij vond de „instructie” idioot of zoals hij het in een gesprek met de staatssecretaris uitdrukte, „niet af” en voorzag alle mogelijke onaangenaamheden. Tegen Danilewski zei hij, dat mijnheer Minajew geen diplomatieke onschendbaarheid genoot, dat hij gearresteerd was, omdat hij op straat een dame beledigde, maar dat er toen voor hem zeer compromitterende documenten op hem gevonden waren en dat het gerecht nu moest uitmaken, in hoeverre hij schuldig was. Danilewski gaf ten antwoord: Minajew geniet wel degelijk diplomatieke onschendbaarheid, het verhaal, dat hij op straat een dame beledigd heeft, is uiterst onwaarschijnlijk, en komt daarbij hier voor het eerst ter sprake — de kranten schrijven, dat Minajew op grond van langdurige waarnemingen gearresteerd is, de instructie is zo grof in elkaar gezet, dat mijnheer Boidge, als hij deze onder ogen kreeg, beslist zou moeten lachen. Danilewski eiste verder, dat hij in de gelegenheid gesteld zou worden Minajew te bezoeken. Boidge antwoordde, dat dat van de officier van justitie afhing. Danilewski glimlachte en zei:

— Ik hoop, dat u in de komende dagen de nota zult bestuderen en tot een andere mening zult komen. Neemt u me niet kwalijk, dat ik u lastig gevallen heb. Waar denkt u de komende Zondag door te brengen?

— In mijn huisje aan zee. Ik hoop, mijnheer Danilewski, dat u mij eens het genoegen zult doen op bezoek te komen.

— Ik ben u erkentelijk voor de eer en wens u het beste.

Na dit onderhoud begaf Boidge zich naar de staatssecretaris:

— De zaakgelastigde heeft een nota overhandigd... Ik moet zeggen, dat de heren van het Pentagon zichzelf overtroffen hebben. De instructie heeft een zeer pijnlijke indruk teweeggebracht... Denkt u niet, dat het het beste zou zijn deze schurk uit te wijzen en de zaak in de doofpot te stoppen?

De staatssecretaris beloofde het te zullen overwegen, en overleg te

plegen met de juristen. De zaak sleepte. De kranten hadden er *veel* over geschreven, dat het moeilijk was de zaak ineens te laten rusten. Boidge bleef van mening, dat men Minajew moest uitwijzen. Er werd hem echter gezegd, dat dat onmogelijk was: het prestige van de Verenigde Staten stond op het spel. Het kwam er nu niet meer op aan, of de instructie goed of slecht opgesteld was: er moest nu onherroepelijk be-
wezen worden, dat Minajew werkelijk schuldig was:

Boidge liet Bernson komen:

— Het is ronduit gezegd een vies zaakje. Ik heb geprobeerd het in de doofpot te krijgen. Maar nu is het te laat: de pers heeft de zaak teveel opgeblazen. Moskou eist bestraffing van de schuldigen. Als we Minajew nu loslaten, dan wordt dit als een overwinning voor de roden opgevat. U heeft veel ernstige medewerkers. Zij hebben meer kijk op de machinaties der roden dan die brute vechtersbazen van het Pentagon. Ik draag de zaak aan u over. Spreekt u met officier van justitie Murray. Pleegt u overleg met de Russen, die u gewoonlijk behulpzaam zijn. Denkt u er eens over na... Als de auto in het moeras is gezakt, dan dient ze er weer uitgetrokken te worden. Later kunnen we dan wel eens op het moeras vloeken.

Bernson straalde. Hij was eerezuchtig en hij meende door Minajew carrière te zullen maken. Voor de oorlog had hij zich op het spionnagerwerk voorbereid en talen geleerd — Russisch en Pools. In 1942 was hij naar Koeibysjew gestuurd. Het gelukte hem in Rusland enige relaties aan te knopen. Bij zijn terugkomst in Amerika na het einde van de oorlog werd hij een gewoon ambtenaar. Hij werkte op het State Department, waar hij voor een kenner van Rusland doorging. Het werk was saai: hij moest Sowjet-kranten lezen en samenvattingen maken. Bij dit werk was het moeilijk om op te vallen, maar hij meende zelf, dat hij voor grote dingen in de wieg gelegd was. Hij was zesendertig jaar, klein van stuk en had het uiterlijk van een boekhouder of een kassier. Hij droeg een grote bril met een donker montuur en als hij opgewonden was, begon hij te stotteren. Zijn vrouw, een grote blondine met gevulde boezem, zei op gezette tijden tegen hem: „Jongske, je bent een verschrikkelijke fantast, wees maar voorzichtig.” Dan gaf hij stevast ten antwoord: „Wie niet waagt, die niet wint. Als ik niet besloten had om jou te veroveren, dan was je nooit mijn vrouw geworden. Zo gaat het altijd...” Na de woorden van Boidge nam Bernson het besluit om, het koste wat het wilde, de zaak tot een goed einde te brengen. Moge Marshall te weten komen, wie ditmaal het prestige van Amerika gered had...

Er gingen twee maanden voorbij. Danilewski bezocht Minajew en deelde hem mee, dat Maria Michailowna en Olja gezond waren en hem spoedig hoopten weer te zien. Minajew liet zich op geen enkele manier door zijn hechtenis beïnvloeden. Hij stelde Danilewski gerust: „Het is hier natuurlijk geen Sotsji, maar je kunt hier toch wel uitrusten...”

Murray kon de naam Minajew niet horen zonder woedend te worden: een dergelijk creatuur was niet alleen in staat een stad in de lucht te laten vliegen, hij was in staat de hele mensheid te vernietigen, die schurk, maar van juridisch standpunt waren de bewijsstukken onvoldoende — men beschikte alleen over die „instructie”, en de verdediging zou zeker enige ongerijmdheden in de tekst weten uit te spelen . . . De heren, die het vogeltje opgeschrikt hadden, hadden het later ook maar weer moeten vangen. Nu was onze positie kwetsbaar . . . Precies zo liet ook de officier van justitie zich uit. De naam Minajew verdween uit de kranten en Danilewski meende, dat de officier van justitie de aanklacht al ongegrond had verklaard.

In November echter deelden de kranten mede, dat er een nieuwe sensationele wending was ingetreden in de zaak van de Sowjet-jurist: een zekere Chloptsjenko, een gewezen Sowjet-burger, één der zogenaamde „displaced persons”, die in 1947 verlof had gekregen om de Verenigde Staten binnen te komen en die op een van de grote fabrieken in de staat Tennessee als brandweerman werkzaam was, was bij de politie gekomen en had verklaard, dat hij een aandeel had zullen hebben in de opgezette misdaad. Chloptsjenko verklaarde, dat hij de Sowjet-maatschappij haatte, maar dat hij een verlamde moeder in Zjtomir had en dat zijn geweten hem kwelde: hij had zijn moeder onverzorgd achtergelaten. Hij had naar zijn vaderland willen terugkeren. In Augustus was hij naar New York gereisd, hij had naar de Sowjet-ambassade gezocht en was op de handelsmissie terechtgekomen. Hij was door een Rus ontvangen, zijn naam wist hij niet. Deze had hem aangehoord en daarna met Minajew in contact gebracht. Chloptsjenko had een onderhoud van drie uur met Minajew. Hij had ronduit gezegd, dat hij wilde terugkeren naar Zjtomir, maar dat hij bang was gearresteerd te zullen worden. Minajew beloofde het geval binnen een paar dagen uit te zoeken. Toen Chloptsjenko om uitsluitel kwam, had Minajew hem een onverwacht voorstel gedaan: Chloptsjenko moest een tijdbom leggen in de OM-afdeling van de fabriek, waar hij werkte. Dat kon hij zonder gevaar doen, daar het een bom was van klein kaliber, die gemakkelijk meegenomen kon worden. Na afloop moest Chloptsjenko in New York bij Minajew komen, die dan zou zorgen, dat hij thuis kwam. Hij zou niet alleen niet gestraft worden voor het feit, dat hij naar de Duitsers overgelopen was, maar hij zou tweeduizend dollar krijgen, waarvoor hij kon kopen wat hij wilde en zijn inkopen kon hij meenemen. De volgende avond moest Chloptsjenko in de Johnson-bar in de 126ste straat komen. Daar had Minajew hem de bom met vierhonderd dollar voorschot overhandigd. Chloptsjenko verklaarde, dat hij Minajew een instemmend antwoord had gegeven, maar dat hij direct in de bar al besloten had het niet te doen en niet naar zijn vaderland terug te keren. Bij zijn verhoor gaf Chloptsjenko een beschrijving van de bom en hoe er mee omgegaan moest

worden. De beschrijving stemde volledig overeen met de niet gepubliceerde punten in de instructie. De door de rechter verhoorde eigenaar van de Johnson-bar herkende Minajew: „Hij kwam af en toe bij me met een andere man, die een litteken op zijn wang had. Ik herinner me een zeer warme avond tegen het einde van de zomer, dat hij alleen kwam. Hij dronk twee glazen whisky-soda en was erg nerveus — hij keek steeds naar de deur, het was duidelijk, dat hij op iemand wachtte. Er was niemand in de bar en ik hield hem onwillekeurig in het oog. Hij bleef meer dan een uur zitten en ging toen weg.”

Toen Roberts het in de krant las, was hij verbaasd: wie had toch die Chloptsjenko opgevist? Dubbelt ging een paar dagen op onderzoek uit en kwam tenslotte terug met het vage antwoord: „Het enige, wat ik heb kunnen vaststellen is, dat Chloptsjenko na zijn aankomst uit Duitsland zes dagen in Washington gewoond heeft en dat Bernson hem ontvangen heeft.”

Murray beval Chloptsjenko te arresteren, maar twee dagen later liet de rechter hem vrij tegen borgtocht. Hij werd ervan beschuldigd, dat hij de politie geen mededeling gedaan had over een misdaad, die in voorbereiding was. De pers bracht echter naar voren, dat Chloptsjenko door de Sowjet-spionnagedienst bedreigd was, dat hij psychisch gestoord was en nauwelijks straf verdiende.

Murray triomfeerde: nu waren er degelijke bewijsstukken tegen Minajew. Het gedrag van de beklagde verschaftte hem echter weinig vreugde: hij had gedacht, dat Minajew bij het zien van zijn landsman wel zou bekennen. Minajew hoorde Chloptsjenko echter rustig aan en zei toen:

— Ik zie deze burger voor de eerste maal, maar bij de opmars heb ik soortgelijke individuen te zien gekregen. Hij is zeker ergens burgemeester geweest, nietwaar?

Toen de eigenaar van de Johnson-bar met zijn verklaringen voor de dag kwam, begon Minajew hard te lachen:

— In het genoemde café ben ik nooit geweest, trouwens het spijt me, maar ik ben in New York in geen enkele bar geweest. Wat whisky met sodawater betreft, daar zit naar mijn mening een apothekersluchtje aan, daarom geef ik aan wodka of cognac de voorkeur. Ik wist, dat het Federale Bureau over kleermakers beschikte, één van hen heeft die stompzinnige „instructie” in mijn colbertjasje genaaid. Maar nu zie ik, dat genoemde instelling ook haar barkeepers heeft.

De rechter viel hem in de rede:

— Ik verzoek u niet te vergeten, dat u zich hier voor het gerecht bevindt.

— Goed. Als mijn scherts u niet aanstaat, zal ik in ernst spreken. Men heeft hier een ongehoorde provocatie in elkaar gezet: uw geheime dienst wil aan de doorsnee-Amerikaan laten zien, dat de Sowjet-Unie oorlog

wil. U bedriegt uw medeburgers, maar Lincoln heeft al gezegd, dat men voor korte tijd allen, of voor lange tijd enkelen, maar nooit voor lange tijd allen bedriegen kan. Ik, als eenvoudig Sowjet-burger verklaar . . .

De rechter was buiten zichzelf:

— U hebt direct te zwijgen! Dit is geen meeting. Ik laat u uit de rechtszaal verwijderen . . .

De officier van justitie zei, dat het proces uitgesteld moest worden: de verklaringen van Chloptsjenko moesten door andere getuigen bevestigd worden.

De kranten schreven over „het ongehoorde cynisme van de rode onverlaat”. Maar de „Daily Worker” noemde voor het eerst de kleermaker, waar Minajew was geweest om een pak te passen.

Danilewski berichtte aan Moskou, dat de Amerikanen met omgekochte getuigen aangekomen waren en de aanklacht staande trachtten te houden. Dat hield verband met de politieke situatie: de verkiezingen stonden voor de deur; een nieuwe progressieve partij baarde de regering zorgen; in Maart zou het congres van culturele werkers ter bescherming van de vrede plaatsvinden; onder de arbeiders groeide de ontevredenheid. De aanhangers van de Trumanleer grepen de zaak Minajew aan: zij wilden de Amerikanen ervan overtuigen, dat de Sowjet-Unie hun bestaan bedreigde.

Er verliepen enige weken. Vele krantenlezers waren het bestaan van Chloptsjenko al weer vergeten, toen er in Detroit een gebeurtenis plaatsvond, die de officier van justitie zwaar schokte en van grote invloed was op de loopbaan van Bernson. Eigenlijk kon men het moeilijk een gebeurtenis noemen, dat Chloptsjenko binnen een uur een hele fles jenever soldaat maakte. Hij dronk graag, maar wist maat te houden. Dit keer echter had hij te veel op. Dat kwam van verdriet: Bernson had hem weer bedrogen. Toen men Chloptsjenko voorstelde naar de Verenigde Staten te komen, had hij op een behoorlijke betrekking gerekend — beter dan vele anderen kon hij voor de radio spreken of artikelen schrijven — in ieder geval bezat hij enige universitaire ontwikkeling en had in het Comité voor artistieke aangelegenheden gewerkt. Ondertussen had Bernson hem, nadat hij deze heel wat nuttige informaties had gegeven, met tweehonderd dollar afgescheept en gezegd:

— U bent een flinke kerel. Waarom zult u aambeien oplopen op een of ander kantoor? Ik zal u een baantje als brandweerman op een fabriek bezorgen. Als u wilt, is ook dat politiek werk — bij gelegenheid zult u de roden met de slang moeten bewerken. Dat zult u wel klaarspelen . . .

Voor de tweede keer had Bernson Chloptsjenko bij de neus, toen deze bepaalde getuigenverklaringen nodig had: eerst beloofde hij hem een baantje te zullen bezorgen bij het blad „America”, maar na afloop gaf hij hem vijfhonderd dollar met de raad naar Detroit te vertrekken:

— Daar zijn veel Oekraïners en Russen. U bent daar dus onder eigen

mensen. Men moet hen in het oog houden... Ik heb het al voor u in orde gemaakt — u krijgt de leiding van het brandweercommando op de Studebaker-fabriek.

Drie maanden had Chloptsjenko het volgehouden, maar de vierde hield hij het niet langer uit. Hij bedronk zich in een kroegje, dat de Poolse emigrant Dabowski hield. Chloptsjenko schreeuwde:

— Het zijn allemaal bedriegers — of het nu roden, Duitsers of Amerikanen zijn! Ik wil leven, maar ik word uitgeknepen als een citroen en op straat gegooid. Bij de bolsjewieken hield ik me bezig met het toneelrepertoire in Zjitomir, ik heb zelf een stuk geregisseerd, de duivel zal ze halen! Maar in 1938 hebben ze me ontslagen en moest ik als een oude vrouw in een kiosk zitten. Toen kwamen de Duitsers en ze hadden me nodig — „Herr Chloptsjenko” — en ze vroegen me redacteur van een krant te worden. Maar toen ze aftrokken, gooiden ze me aan de kant. Goed, dat ik die chauffeur vond: ik gaf hem mijn gouden horloge en hij nam me mee. Denkt u, dat jullie Amerikanen beter zijn? In München heb ik viermaal voor de radio gesproken en een prima artikel geschreven, maar ze hebben me brandweerman gemaakt. Ik zou de afdeling voor Russische aangelegenheden beter kunnen leiden dan die schurk van een Bernson...

De oude Moushenston, die aan het tafeltje er naast zat, zei:

— Ik begrijp niet, waar u zich druk over maakt. Ik ben tweeënveertig jaar geleden uit Rusland weggegaan. Ik ben aan Amerika gewoon. Het is een land als alle andere landen. Maar u bent er nog niet aan gewend, omdat u er pas twee jaar bent. Over veertig jaar zult u er ook aan gewend zijn. U schijnt niet slecht te verdienen. Wat wilt u dan nog meer? Maar als u beslist naar Rusland terug wilt, zal niemand u tegenhouden. U bent al een keer in New York bij de roden geweest. Gaat u er nog een keer heen, dan zullen ze u er wel inlaten. Dan kunt u hun toneelstukken weer redigeren...

Chloptsjenko raakte buiten zichzelf. Hij had de oude man natuurlijk gewoon kunnen uitschelden, maar hij was dronken en hij wist niet wat hij zei.

— Denkt u werkelijk, dat ik naar de roden geweest ben? Ik ben toch niet gek. U bent 'm onder het tsarisme uit Rusland gesmeerd, u weet er niets van... Bernson heeft me verzocht die Amerikanen van u uit de moeilijkheden te helpen. Het was een hachelijke situatie... Voor ik voor het gerecht gedaagd werd, had ik die Minajew nooit gezien. Maar ik hoefde hem helemaal niet aan te kijken om te weten, dat iemand, die naar het buitenland gestuurd wordt, deel uitmaakt van de veiligheidspolitie. U bent hierheen gekomen om dollars te verdienen, maar ik ben een idealist... Bernson had me beloofd, dat hij me een baantje zou bezorgen als redacteur van een tijdschrift, maar hij is geen diplomaat, hij is een schurk...